

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ İÇTİHATLARINDA “REFAKATSİZ KÜÇÜKLER”: ÇOCUĞUN YÜKSEK YARARI BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME*

“Unaccompanied Minors” in the Cases of the European Court of Human Rights: An Evaluation in the Context of the Child’s Best Interest

Burcu ÖNCÜ*

ÖZ

Çocuğun konu edildiği ve tarafı olduğu her türlü işlem, eylem ve kararda temel referans noktasını oluşturan “çocuğun üstün yararı” ilkesi, ilk defa 1924 Cenevre Bildirgesi’nde yer almış, 1959 tarihli BM Çocuk Hakları Sözleşmesi ile somutlaşarak insan hakları hukukunun önemli bir parçasını oluşturmuştur. Çocukla ilgili her türlü süreçte çocuğun yararının birincil, öncelikli ve diğer yararların ötesinde tutulmasını gerektiren bir ilke olarak çocuğun üstün yararı, ailesinden ve yasal temsilcisinden ayrı düşmüş çoklu kırılabilirlik haliyle mücadele etmeye çalışan “refakatsiz küçükler” söz konusu olduğunda evleviyetle dikkate alınmaktadır. Savaşlar, krizler, olağanüstü haller ve bir takım ailevi sebepler dolayısıyla ailelerinden ve çoğunlukla yaşadıkları yerlerden kopmak zorunda kalan refakatsiz küçükler, pek çok insan hakkı ihlaliyle karşı karşıya kalma durumundadır. Bölgesel düzlemde en etkili insan hakları organlarından biri olan AİHM, refakatsiz küçüklerle ilgili verdiği kararlarda çocuğun yüksek yararını öncelikle değerlendirerek, Çocuk Hakları Sözleşmesi’ni bir yorum aracı olarak kabul etmiştir. Refakatsiz küçüklerin psikolojik ve fiziksel açıdan aşırı kırılabilir ve savunmasız konumda olduğunu ve bu nedenle huzur ve güven ihtiyaçları olduğunu ifade eden AİHM, refakatsiz küçüklerle ilgili başvurularda öncelikle kişinin çocuk olup olmadığının tespit edilmesi gerektiğini belirtmekle birlikte çocuğun savunmasız haline dikkat çekerek tutulma gerekliliğini ve tutulma koşullarını değerlendirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Refakatsiz Küçükler, Refakatsiz Çocuklar, Çocuğun Yüksek Yararı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Özgürlük ve Güvenlik Hakkı, İşkence Yasağı, Etkili Başvuru Hakkı, Aile Hayatına Saygı Hakkı, Küçük Yaş Karinesi İlkesi, Çoklu Kırılabilirlik.

* **Gönderi:** 30.09.2025 - **Kabul:** 02.02.2026 | **Received:** 30.09.2025 - **Accepted:** 02.02.2026.

Dr. Öğr. Üyesi, Samsun Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Hukuk Bilimleri Anabilim Dalı, Samsun, Türkiye
✉ burcu.degirmencioglu@samsun.edu.tr • **ORCID** 0000-0001-5721-9933.

Atıf Şekli / Cite As: ÖNCÜ, Burcu (2026). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında “Refakatsiz Küçükler”: Çocuğun Yüksek Yararı Bağlamında Bir Değerlendirme. ÇÜHAD, (9), 105-136.

İntihal / Plagiarism: Bu makale bir intihal engelleme yazılımı aracılığıyla denetlenmiş ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. / This article has been checked via a plagiarism prevention software and reviewed by at least two referees.

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

ABSTRACT

The principle of “the best interests of the child”, which constitutes the fundamental reference point in all kinds of transactions, actions and decisions involving children and to which they are a party, was first included in the 1924 Geneva Declaration and became concrete with the 1959 UN Convention on the Rights of the Child, forming an important part of human rights law. The principle of the child's best interests, which requires that the child's best interests be prioritized and placed above all other interests in all processes concerning children, is given paramount consideration in the case of "unaccompanied minors" who are struggling with multiple vulnerabilities after being separated from their family and legal guardians. Unaccompanied minors who are forced to leave their families and often their homes due to wars, crises, states of emergency, and various family reasons, face numerous human rights violations. The European Court of Human Rights, one of the most influential human rights bodies at the regional level, prioritizes the best interests of the child in its decisions concerning unaccompanied minors, and accepts the Convention on the Rights of the Child as a tool for interpretation. The European Court of Human Rights, stating that unaccompanied minors are extremely fragile and vulnerable psychologically and physically and therefore have a need for peace and security, noted that in applications concerning unaccompanied minors, it is necessary to first determine whether the person is a child, but also assessed the necessity of detention and the conditions of detention, drawing attention to the child's vulnerability.

Keywords: Unaccompanied Minors, Unaccompanied Children, Best Interest of The Child, European Court of Human Rights, Right to Liberty and Security, Prohibition of Torture, Right to Effective Remedies, Right to Respect for Family Life, The Principle of Presumption of Minor Age, Multiple Vulnerabilities.

GİRİŞ

Silahlı çatışmalarda, insanların toplu olarak yerlerinden edildiği, insanlık dışı muameleye maruz bırakıldığı durumlarda, doğal afetlerde ve diğer pek çok kriz ortamında çocuk, ailesiyle birlikte veya ailesinden ya da onlara bakmakla yükümlü diğer yetişkinlerden ayrılarak tehlikenin ortasında kalır¹. Ailelerinden ya da bakım verenlerinden ayrılan çocuklar, bakım ve korumadan yoksun olduklarından yalnız başına bulundukları ortamdaki en kırılgan grupları oluştururlar². “Refakatsiz küçükler (unaccompanied minors)” ya da “refakatsiz çocuklar (unaccompanied children)” olarak adlandırılan bu çocuklar hakkında alınan kararlarda ve gerçekleştirilen eylemlere rehber etmeye yönelik temel standardı “çocuğun yüksek yararı (best interests of the child)” oluşturmaktadır.

Toplumsal hayat içinde bedensel, zihinsel, ekonomik ve sosyal bakımdan güçsüz, korunmaya muhtaç ve dezavantajlı gruplardan biri olan çocuklar, insan hakları hukukunun amacı gereği özel koruma altına alınmıştır³. Tecrübesizlikleri, toylukları ve saf yaratılışları sebebiyle bedenleri ve zihinleri sömürülmeye en açık gruplardan biri olan çocukları özel koruma altına alan bu alan, 1924 tarihli Çocuk

¹ ULUSLARARASI KIZILHAÇ KOMİTESİ, UNICEF, s. 1.

² ULUSLARARASI KIZILHAÇ KOMİTESİ, UNICEF, s. 1.

³ HAZAR, s. 648.

Hakları Bildirisi’nin ardından somutlaşmaya başlamıştır⁴. Yaygın olarak “Cenevre Bildirgesi (Geneva Declaration of the Rights of the Child)” olarak da bilinen söz konusu metinde çocuğun yararının her şeyin ötesinde dikkate alınacağına dair husus tüm uluslar için bir “görev” olarak mülahaza edilmiştir⁵. Tüm inançların ötesinde insanlığın çocuklara verebileceğinin en iyisini borçlu olduğu kabul edilmiştir. Bu kabulün milletlerce bir sorumluluk olarak belirlenmesi, ilerleyen süreçte çocuğa dair özel koruma alanının “çocuğun yüksek yararı” ilkesi ile somutlaşmasına temel oluşturmuştur.

1959 tarihli Çocuk Hakları Bildirgesi’nin 2. maddesi; çocuğun bedensel, zihinsel, ahlaki, ruhsal ve toplumsal açıdan sağlıklı, özgür ve saygın bir biçimde gelişebilmesi için özel olarak korunması gerektiğini hükme bağlar. Bu amaçla oluşturulacak yasal düzenlemelerde ve sağlanan imkânlarda, “çocuğun yüksek yararı” ilkesinin temel ölçüt (the best interests of the child shall be the paramount consideration) olarak gözetilmesi zorunluluğu ifade edilmiştir⁶. 1989 tarihli Birleşmiş Milletler (BM) Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin (ÇHS) 3. maddesinde, Sözleşme’nin yorumlanmasında bir ilke olarak kabul edilen “çocuk üstün yararı”⁷ ilkesi şu şekilde düzenlenmiştir:

“İster kamu ister özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından gerçekleştirilsin, çocuklarla ilgili tüm işlemlerde çocuğun yüksek yararı öncelikli olarak (a primary consideration) dikkate alınacaktır”⁸.

Kırılgan bir grubu temsil eden çocuklara yönelik gerçekleştirilecek her türlü işlem, eylem ve kararda temel ölçüt olan “çocuğun üstün yararı” ilkesi; özellikle yüksek koruma ihtiyacı bulunan refakatsiz çocuklara dair süreçlerde titizlikle uygulanması gereken yapısal bir dayanağı ifade etmektedir. Çalışma kapsamında incelenen refakatsiz çocuklar ile ilgili ortaya konulan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihatları da bu yönde şekillenmiştir. HUDOC veri tabanı üzerinden yapılan “refakatsiz çocuklar (unaccompanied minors)” anahtar kelimesi ile yapılan tarama sonucunda, doğrudan refakatsiz çocukları konu alan 17 farklı içtihadı rastlanmıştır. Bu içtihatların ortak noktasını hak ihlali iddiasıyla başvuran refakatsiz çocukların psikolojik ve fiziksel açıdan “önemli ölçüde/aşırı kırılgan (vulnerability, the extreme vulnerability, triply vulnerable⁹, extremely vulnerable, more vulnerable any other adult)”¹⁰ olduğu, “savunmasız” bir konumda bulunduğu ve durumu gereği “huzur ve güven

⁴ HAZAR, s. 648.

⁵ League of Nations. (1924). Geneva Declaration of the Rights of the Child, 26 September 1924, <http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm>, (E.T. 11.04.2025).

⁶ UN. (1959). Declaration of the Rights of the Child, <http://hrlibrary.umn.edu/instree/k1drc.htm> (E.T. 11.04.2025).

⁷ HAZAR, s. 651.

⁸ UN. (1989). Convention on the Rights of the Child, 20 November 1989, <https://www.unicef.org/child-rights-convention/convention-text>, (E.T. 11.04.2025).

⁹ Refakatsiz göçmen çocuklarla ilgili Abdullahi Elmi ve Aweys Abubakar v. Malta kararında Mahkeme, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin 2011 tarihli Tavsiye Kararına referans vererek refakatsiz göçmen çocuğu “üç kat savunmasız (triply vulnerable)” olarak adlandırmıştır: “Refakatsiz göçmen çocuklar üç kat savunmasızdır: göçmen olarak, refakatsiz olarak ve çocuk olarak.” Abdullahi Elmi ve Aweys Abubakar v. Malta, 25794/13, 28151/13, 22.11.2016, §43.

¹⁰ M.H. and Other v. Croatia, 15670/18, 43115/18, 18.11.2011, §184; Abdullahi Elmi ve Aweys Abubakar v. Malta, 25794/13, 28151/13, 22.11.2016, §74; M.A. v. Italy, 70583/17, 31.08.2023, §48.

ihtiyacı bulunduğu (need for peace and stability)”¹¹ gerçeği oluşturmaktadır. Söz konusu içtihatların Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)’nin 3., 5, 8., 13. maddeleri ile 4. Ek Protokol 4. madde odağında toplandığı görülmekle birlikte, buna dair istatistiki bilgilere çalışmanın ilerleyen kısımlarında yer verilmiştir. Çalışmanın temel verisini oluşturan 17 içtihattan üçü; hukuk danışmanlarının (jurisconsult) teklifi üzerine, içtihadın gelişimi ve yorumlanması açısından taşıdıkları kritik önem nedeniyle Mahkeme Başkanlık Kurulu tarafından “kilit dava (key case)”¹² olarak belirlenmiştir.

I. KAVRAMSAL TEMELLENDİRME

Çocuk haklarının hayata geçirilmesi, zayıf ve kırılgan durumda olan çocuktan yana taraf tutulmasını gerekli kılmaktadır¹³. Çalışmanın odağını oluşturan refakatsiz çocuklar dahil olmak üzere, çocukları konu alan her türlü süreçte “çocuğun yüksek yararı” kavramının tanımlanması ve sınırlarının çizilmesi, yapılacak içtihat analizine ışık tutacaktır. Bu doğrultuda başvurulacak uluslararası belgeler, kavramsal çerçevenin sağlam bir temele oturtulması açısından kritik öneme sahiptir. Bu çerçevede incelenecek olan uluslararası belgeler, çocuğun yüksek yararı ilkesinin somut olaylara nasıl tahvil edileceğine dair normatif bir zemin sunmaktadır. Söz konusu belgelerdeki standartların, içtihatlar ışığında analiz edilmesi; hem refakatsiz çocukların korunmasına yönelik mevcut içtihadın evrimini anlamayı hem de uygulamadaki hukuki boşlukları tespit etmeyi mümkün kılacaktır.

A. ÇOCUĞUN ÜSTÜN YARARI

ÇHS’nin 1. maddesine göre çocuk, “Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır” şeklinde tanımlanmıştır. Yetişkinlere göre başta fiziksel, duygusal ve zihinsel olmak üzere pek çok açıdan daha korunmasız konumda bulunan çocukların konu edildiği her türlü eylem, işlem ve kararda titizlikle hareket edilmesi gerekliliği 1924 tarihli Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi’nden beri kabul edilmektedir.¹⁴ Cenevre Bildirgesi’nin giriş kısmında tüm ulusların kadın ve erkekleri, insanlığın çocuğa verebileceğinin en iyisini borçlu olduğunu kabul ederek, tüm ırk, milliyet ve inanç mülhazalarının ötesinde ve üstünde bunu bir görev olarak kabul edileceği ifade edilmiştir.¹⁵ Her ne kadar çocuğun üstün yararını ifade etmek amacıyla herhangi bir tanıma yer verilmemiş olsa da Cenevre Bildirisi’nde yer alan insanlığın çocuğa verebileceğinin en iyisinin borçlu olduğuna dair ifadenin bu amaca matuf olduğu söylenebilir.

¹¹ Abdi Ibrahim v. Norway, 15379/16, 10.12.2001, §28.

¹² AİHM. (2019). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadı Araştırmak ve Anlamak, s.6, <https://www.echr.coe.int/en/knowledge-sharing>, (E.T. 11.04.2025).

¹³ ALGAN, s. 435.

¹⁴ İçtihadı olarak gelişim gösteren çocuğun üstün yararı ilkesinin bir yasal düzenleme ile kabul edilmesi 19. yüzyılda Fransa’da olmuştur. 24 Temmuz 1889 tarihli çocuğun korunması amacıyla bir babanın çocuk üzerindeki yetkilerinden mahrum bırakılması konusunda mahkemelere yetki veren bir yasal düzenleme ile çocuğun üstün yararı ilkesi kabul edilmiş, bu ilke mahkemeler tarafından etkin bir şekilde uygulanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. ALGAN, s. 437.

¹⁵ League of Nations. (1924). Geneva Declaration of the Rights of the Child, 26 September 1924, <http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm>, (E.T. 11.04.2025).

Çocuk Hakları Bildirisi’nin kabulünün 30. yıl dönümünde taslağı hazırlanan Çocuk Hakları Sözleşmesi¹⁶, 1924 tarihli Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi ve ardından 1959 Çocuk Hakları Bildirgesi’ne verdiği referanslarla “çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde (in all actions concerning children)” dikkate alınması gereken temel ilkenin “çocuğun üstün yararı (the best interest of the child)” olduğunu ifade etmiştir. Çocuğun konu edildiği tüm süreçlerin temel standardını belirleyen söz konusu ilkeye 1989 tarihli Sözleşme’nin İngilizce orijinal halinde “the best interests of the child” şeklinde yer verilmiştir¹⁷. Orijinal hali dikkate alınacak olursa söz konusu ilke, Türkçe’ye “çocuğun en iyi yararları/çıkarları” şeklinde çevrilebilecektir. Bu, Sözleşme’nin tek bir yarar aramadığı, çocuğu ilgilendiren aynı veya farklı yönde çok sayıda yarar arasında en iyilerinin bulunmasının ve en iyilerinin dikkate alınması gerektiği arzusunı ifade etmektedir¹⁸. Sözleşme’nin Fransızca versiyonunda “çocuğun yüksek yararı (l’intérêt supérieur de l’enfant)”¹⁹ ifadesi kullanılırken, bu ilkeye Sözleşme’nin resmi Türkçe çevirisinde “çocuğun yararı” olarak yer verilmiştir.²⁰ Uluslararası ve ulusal metinlerde, yargı kararlarında “çocuğun en iyi yararları”²¹, “çocuğun yüksek yararı”²², “çocuğun yararı”²³, “çocuğun

¹⁶ İNAN, s. 765.

¹⁷ 1989 tarihli Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’den önce, 1959 tarihli Çocuk Haklarına Dair Bildirge’nin 2. ve 7. İlkelerinde benzer şekilde “best interests of the child”, 1979 tarihli Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi 5. ile 16. maddelerinde “interests of the children” şeklinde yer verilmiştir. UN. (1979). Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, 18 December 1979, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/cedaw.pdf>, (E.T. 14.04.2025).

¹⁸ ŞİRİN, s. 2.

¹⁹ Nations Unies (1989). Convention relative aux droits de l’enfant, 20 novembre 1989, <https://www.ohchr.org/fr/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>, (E.T.18.04.2015).

²⁰ Birleşmiş Milletler (1989). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, 20 Kasım 1989, <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>, (E.T. 18.04.2025).

²¹ UN (1959). Declaration of the Rights of the Child, <http://hrlibrary.umn.edu/instree/k1drc.htm>, (E.T. 11.04.2025); UN. (2000). Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/optional-protocol-convention-rights-child-sale-children-child>, (E.T. 25.04.2025); UN. (2000). Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/optional-protocol-convention-rights-child-involvement-children>, (E.T. 25.04.2025); UN. (2006). Convention on the Rights of Persons with Disabilities, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-persons-disabilities>, (E.T. 25.04.2025); EU. (2012). Charter of Fundamental Rights of European Union, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT>, (E.T. 25.04.2025); Council of Europe. (2007). Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse, <https://rm.coe.int/1680084822>, (E.T. 25.04.2025).

²² Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, m.41, Kanun No. 2709, Kabul Tarihi: 18.10.1982, RG: 09.11.1982/17863 (Mükerrer); Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu, Kanun No.6701, Kabul Tarihi: 06.04.2016, RG: 20.04.2016/26690; Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Kanun No.6458, Kabul Tarihi: 04.04.2013, RG: 11.04.2013/28615; Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yön ve Kapsamına Dair Kanun, Kanun No.5717, Kabul Tarihi: 22.11.2007, RG:04.12.2007/26720. “Çocuğun üstün yararı” kavramına yer veren ve bu odakta ihlal kararı veren güncel Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararlarına örnekler: Tugçe Seher Sulaksu Başvurusu, 2022/31535, 30.4.2024, §24; E.P. Başvurusu, 2022/74760, 27.11.2024, §22; Tolgahan Yenice Başvurusu, 2020/43375, 28.11.2024, §12.

²³ UN (1966). International Covenant on Civil and Political Rights, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>, (E.T. 25.04.2025); UN. (1979). Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women>, (E.T. 25.04.2025); Çocuk Koruma Kanunu, Kanun No.535, Kabul Tarihi: 03.07.2005, RG: 15.07.2005/25876; Çocuk Koruma Hizmetleri Planlama ve Çocuk Bakım Kuruluşlarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, RG:06.09.2022/31945; Koruyucu Aile Yönetmeliği, RG:14.12.2012/28497. “Çocuğun yararı” kavramına yer veren ve bu odakta ihlal kararı veren güncel Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararlarına örnekler: Meryem Akay Başvurusu, 2021/56509, 24.10.2024, §19; Raziye Dağ Başvurusu, 2022/57445, 30.04.2024, §14-17; Lotus Suzan Gülcan Ünlü Başvurusu, 2022/57145, 06.06.2024, §24.

üstün yararı”²⁴, “küçüğün menfaati”²⁵ şeklinde farklı kavramlar kullanılmış olması²⁶ bu kavramsal birliğin olmadığını gösteriyor olsa da ulaşılmak istenen amaç, çocuğun konu edildiği her süreçte çocuğun yararının önceliklendirileceği fikri olmuştur.

Hangi kavramla ifade edilirse edilsin çocuğun üstün (yüksek) yararı ne öğretide ne uluslararası sözleşmelerde ne de yargı kararlarında açıkça tanımlanmamıştır. Çocuğun üstün yararı kavramının tanımının yapılmamış olması uluslararası toplumun bilinçli bir tercihi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tutum, ilkenin uygulanmasının ve uygulandığı coğrafyanın çok geniş olması, her çocuk ve her somut olay için üstün yararın farklı olması, aile ve toplum yapılarının farklılığı, zamanla değişen şartlar ve değerler, çocukların bedensel ve ruhsal yapılarının çeşitliliği gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır²⁷. Çocuğun üstün yararının soyut ve göreceli bir kavram olmasından dolayı somut olayın gerekleri kapsamında belirlenmelidir²⁸. Bu bakımdan, ilkenin getirmiş olduğu çocuğa dair menfaatin istenilen düzeyde sağlanabilmesi için çocuğun dahil olduğu her somut olay, durum ve karar bakımından üzerinde dikkatlice düşünülmesi gerekmektedir²⁹.

ÇHS’ye hâkim olan temel unsur olarak “çocuğun üstün yararı” ilkesinin, Sözleşme’de de tanımlanmadığı görülmektedir³⁰. Halihazırda Sözleşme’de temel referans noktası olarak kabul edilen bu ilkenin somut olayın şartlarına göre değişecek işlevi, genelleyici ve kapsayıcı tanımların yapılmasından kaçınılmasını sağlamıştır³¹. Kavramın tanımlanmasının zorluğu ile birlikte Sözleşme’nin yorumlayıcısı

²⁴ Çocuk Koruma Kanunu, Kanun No.535, Kabul Tarihi: 03.07.2005, RG:15.07.2005/25876; Engelliler Hakkında Kanun, Kanun No.5378, Kabul Tarihi: 01.07.2005, RG:07.07.2005/25868; Çocuk Teslimi ve Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına İlişkin İlam ve Tedbir Kararlarının Yerine Getirilmesine Dair Yönetmelik, RG: 04.08.2022/31913; Koruyucu Aile Yönetmeliği, RG:14.12.2012/2897; Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik, RG:03.03.2015/29284; Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği, RG:30.04.2021/31470; Çocuk Koruma Hizmetleri Planlama ve Çocuk Bakım Kuruluşlarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, RG:06.09.2022/31945; “Çocuğun üstün yararı” kavramına yer veren ve bu odakta ihlal kararı veren güncel Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararlarına örnekler: Murat Atılğan Başvurusu, 2013/9047, 07.05.2015, §43; Maya Muattarhon Özyağcı Başvurusu, 2022/57577, 30.05.2022, §15-17; Tuğçe Seher Sulaksu Başvurusu, 2022/31535, 30.4.2024, §16; Murat Dirlikli Başvurusu, 2020/38276, 27.11.2024, §15; Yeliz Erten Başvurusu, 2020/99, 11.03.2021; Nurettin Serhun Başvurusu, 2020/1061, 27.11.2024, §14-15; Hüseyin Kara Başvurusu, 2020/4066, 27.11.2024, §14.

²⁵ Türk Medeni Kanunu, Kanun No.4721, Kabul Tarihi: 22.11.2001, RG:08.12.2001/24607; Küçüklerin Evlat Edinilmesinde Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Tüzük, RG:15.03.2009/27170; Hukuk Muhakemeleri Kanunu, Kanun No.6100, Kabul Tarihi: 12.01.2011, RG:04.02.2011/27836. “Küçüğün menfaati” kavramına yer veren ve bu odakta ihlal kararı veren güncel Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararlarına örnekler: Yıldız Ceylan Var Başvurusu, 2020/10490, 25.07.2023, §5; B.K. Başvurusu, 2020/21844, 31.01.2023, §10; Cengiz Kılıç Başvurusu, 2013/3181, 03.02.2016, §23.

²⁶ Anayasa Mahkemesi, 2015 tarihli Marcus Frank Cerny Başvurusunda “çocuğun menfaati”, “çocuğun üstün yararı”, “çocuğun üstün menfaati”, “çocuğun yüksek yararı” farklı kavramlarını aynı ilkeyi karşılamak için kullanmıştır. Marcus Frank Cerny Başvurusu, 2013/5126, 02.07.2015, §41, 58, 59, 60, 73, 75. Önceki karar referanslarıyla birlikte değerlendirildiğinde Marcus Frank Cerny Başvurusu, Mahkemenin kavramsal tercih bakımından tutarsızlığını göstermesi açısından önemlidir. HAZAR, s. 656.

²⁷ İMİR, s. 56.

²⁸ İMİR, s. 56.

²⁹ ÖCAL, s. 15; “Çocuğun üstün yararı her bir olayda ayrı ayrı değerlendirilmelidir.” Neulinger and Shuruk v. Switzerland, 41615/07, 08.01.2009, §76.

³⁰ HAZAR, s. 660.

³¹ HAZAR, s. 660; Çocuğun üstün yararı ilkesinin tanımlanamaması hakkında eleştiriler için ayrıca bkz.: McADAM, Complementary Protection, s. 179 vd.; TUITT, s. 152; DETRICK, s. 88-89. Bununla beraber Alston, kavramların belirsizliğinin genel olarak insan hakları normlarının karakteristik bir özelliği olduğunu ileri sürmekte ve ÇHS’nin

konumundaki Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi’nin (ÇHK/Komite), ilkenin anlamını ortaya koyduğu 14 Numaralı Genel Yorum Kararı³², çocuğun üstün yararı ilkesinin anlamını ortaya koymak bakımından başlangıç noktasını oluşturur³³. Komite tarafından “Sözleşme’nin temel değerlerinden biri (one of the fundamental values of the Convention)” olarak nitelendirilen çocuğun üstün yararı ilkesi, çocukla ilgili ve çocuğun konu edildiği kamusal ve özel alanlarda gerçekleşen tüm eylemlerde ve alınan kararlarda çocuğun yararının “birincil düşünce (a primary consideration)” olarak dikkate alınması gerektiğini ifade eder³⁴. Sözleşme’de de ifade edilen bu husus, Sözleşme’nin referans noktalarından biri olan 1959 tarihli Bildirge’de çocuğun yararının, her hâlükârda dikkate alınması gereken “en önemli düşünce (the paramount consideration)” olarak belirtilmiştir. ÇHS’ye benzer şekilde 1979 tarihli Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’nde yer verilen iki farklı maddede farklı şekillerde düzenlenmiştir. Aile eğitimi ve anneliğin toplumsal işlevine yer veren 5. maddede, her durumda çocukların çıkarının “öncelikli düşünce (the primordial consideration)” olduğunun anlaşılmasını sağlamak taraf devlet yükümlülüklerinden biri olarak düzenlenmiştir. Kadın- erkek eşitliğine dair düzenlemeler içeren 16. maddede ise çocuğun yüksek yararının her şeyden üstün tutulacağı (the interest of child shall be paramount) ifade edilmiştir.

Çocuğun yararının “en önemli düşünce” olarak düzenlendiği Çocuk Hakları Bildirgesi’nden sonra Sözleşme’de “en önemli düşünce (the paramount consideration)” olarak düzenlenmek yerine “birincil düşünce (a primary consideration)” olarak yeni bir kavramın tercih edildiği görülmektedir. Hazırlık aşamasındaki tartışmalar sonucunda; “en önemli” ifadesinin aşırı geniş kapsamlı olduğu değerlendirilmiş ve bunun yerine “birincil” nitelendirmesinin kullanılmasına karar verilmiştir³⁵. Bu hüküm, karar vericilerin ve yasa koyucuların, çocuklarla ilgili herhangi bir eylemde yalnızca çocuğun çıkarlarını dikkate almalarını değil, aynı zamanda bu çıkarları “birincil bir değerlendirme” haline getirmelerini gerektirir³⁶. Bu, karar vericilerin “çocukların çıkarlarını önemli bir faktör olarak değerlendirmeleri, onlara önemli bir ağırlık vermeleri ve onlara karşı uyanık, canlı ve duyarlı olmaları gerektiği” anlamına gelir³⁷.

“birincil olarak” “bir bütün olarak” ifadeleriyle en azından yolun bir kısmını, geniş etik veya değer çerçevesi ile yüksek menfaatlerin içeriğine daha fazla kesinlik kazandırmaya çalıştığını ifade eder. ALSTON, s. 18.

³² Committee on the Rights of the Child. (2013). General Comment No.14 on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art.3, no.1), 29 May 2013, <https://digitallibrary.un.org/record/778523?ln=en&v=pdf>, (E.T. 13.04.2025).

³³ PEKEL, s. 61.

³⁴ General Comment No.14, §1.

³⁵ Tartışmalar esnasında, çocuklarla ilgili işlemlerde çocuğun menfaatlerinin öncelikli olarak göz önünde bulundurulması gerektiği, ancak her durumda öncelikli ve en önemli husus olmadığı, çünkü diğer tarafların bazı durumlarda (örneğin doğum sırasındaki tıbbi acil durumlar) eşit ve hatta daha üstün yasal menfaatlere sahip olabileceği belirtilmiştir. Office of The United Nations High Commissioner For Human Rights, s. 339.

³⁶ McADAM, Complementary Protection, s. 178.

³⁷ ALSTON, s. 13.

Çocuğun üstün yararı kavramı, Komite'ye göre üç katmanlı bir kavramdır³⁸. Buna göre çocuğun yüksek yararı kavramı temel bir hak (a substantive rights), bir hukuki yorum ilkesi (a fundamental, interpretive legal principle) ve bir usul kuralıdır (a rule of procedure)³⁹. Komite'nin ifade ettiği üzere çocuğun yüksek yararı kavramı ile hem Sözleşme'de tanınan tüm hakların tam ve etkili bir şekilde kullanılması hem de çocuğun bütünsel gelişiminin sağlanması amaçlanır⁴⁰. Çocuğun yüksek yararı kavramının tam olarak uygulanması, çocuğun bütüncül fiziksel, psikolojik, ahlaki ve manevi bütünlüğünü güvence altına almak ve insanlık onurunu desteklemek için tüm aktörlerin katılımıyla hak temelli bir yaklaşımın geliştirilmesini gerektirir⁴¹.

Önemli bir hak olan çocuğun üstün yararı; çocukla ilgili bir karara varılması sürecinde farklı menfaatler çatıştığında, çocuğun menfaatinin öncelikli olarak gözetilmesi ve bu hakkın uygulanmasının her koşulda garanti altına alınması şeklinde tanımlanmıştır. Maddi bir hak olarak çocuğun yüksek yararı, bir konu hakkında karar verilirken farklı yararlar söz konusu olduğunda, öncelikli olarak gözetileceği yönünde bir teminat sağlar⁴². Çocuk, yüksek yararın “değerlendirilmesi, uygun şekilde bütünleştirilmesi ve tutarlı bir şekilde uygulanması” hakkına sahiptir⁴³. Bu bağlamda Komite ÇHS m.3/1 gereğince farklı yararlar söz konusu olduğunda, çocuklara ilişkin bir karar alındığında çocuğun yüksek yararı ile süreç neyi gerektiriyorsa⁴⁴ öncelikli olarak bu hususun dikkate alınmasının taraf devletler için içsel bir yükümlülük yarattığını ve doğrudan uygulanabilir olduğunu belirtmiştir⁴⁵.

Temel, yorumlayıcı bir hukuki ilke olarak çocuğun üstün yararı, bir hükmün yoruma açık olması durumunda, çocuğun yüksek yararına en etkili şekilde hizmet eden yorumun seçilmesine hizmet etmektedir. Aynı zamanda bu ilke, Sözleşme ve İhtiyari Protokollerinde yer alan haklar yorumlama için bir çerçeve sağlamaktadır⁴⁶.

Bir yargılama kuralı olarak çocuğun üstün yararı, genel olarak çocukları etkileyecek bir karar verileceği zaman, karar verme süreci, kararın ilgili çocuk veya çocuklar üzerindeki olası etkilerinin değerlendirilmesini içermelidir. Çocuğun yüksek yararının değerlendirilmesi ve belirlenmesi bir takım usuli güvenceleri gerektirir. Karar alma sürecinde yargısal ya da idari kararın ilgili çocuk üzerindeki etkileri dikkate alınmalıdır⁴⁷. Ayrıca, bir kararın gerekçesi, hakkın açıkça dikkate alındığını göstermelidir. Bu bağlamda, Taraf Devletler kararda hakka nasıl saygı gösterildiğini, yani neyin çocuğun yüksek yararına olduğunun düşünüldüğünü; bunun hangi kriterlere dayandığını ve çocuğun

³⁸ General Comment No.14, §2.

³⁹ General Comment No.14, §6.

⁴⁰ General Comment No.14, §4.

⁴¹ General Comment No.14, §5.

⁴² KESKİN, s. 170.

⁴³ VANDENHOLE, ERDEM TÜRKELLİ, LEMBRECHTS, s. 326.

⁴⁴ KESKİN, s. 170.

⁴⁵ General Comment No.14, §6/a.

⁴⁶ General Comment No.14, §6/b.

⁴⁷ KESKİN, s. 170.

çıkarlarının ister geniş politika konuları ister bireysel vakalar olsun, diğer hususlar karşısında nasıl tartıldığını açıklamalıdır⁴⁸.

Görüldüğü üzere “çocuğun yüksek yararı” için açık ve net bir tanım yapılmamış, onun yerine ilkenin belirlenmesinde dikkat edilmesi gereken temel hususlar ortaya konulmuştur. Kavram, somut olayın şartlarına göre belirlenebilen çocuğun yararlarının önceliklendirildiği esnek bir süreci karşılamaktadır. Komite, 14. Genel Yorumunda ilkenin belirsizliği eleştirilerine yanıt olarak ilkeyi her olayın kişisel bağlamına, koşullara ve ihtiyaçlara göre değişebilen bireysel ve dinamik, esnek ve uyarlanabilir bir kavram olarak değerlendirmiştir⁴⁹:

“Çocuğun yüksek yararı kavramı karmaşıktır ve içeriği tek tek özel durumlarda belirlenmelidir. Kanun yapıcı yargıç, idari sosyal ya da eğitimle ilgili herhangi bir makamın kavramı netleştirmesi ve böylece bundan somut olarak yararlanması, Sözleşme’nin diğer hükümleri doğrultusunda madde 3, paragraf 1’in yorumlanması ve uygulanmasıyla gerçekleşir. Dolayısıyla, çocuğun yüksek yararı kavramı esnek ve uyarlanabilir özellik taşımaktadır. Kavram, kişisel durum, koşullar ve ihtiyaçlar dikkate alınarak ilgili çocuğun ya da çocukların özel durumuna göre uyarlanmalı ve tanımlanmalıdır. Bireysel düzlemdeki kararlar söz konusu olduğunda çocuğun yüksek yararı özel olarak söz konusu çocuğun özel koşulları ışığında değerlendirilmeli, toplu kararlarda ise genel olarak çocukların yüksek yararı özel grubun ve/ya da genel olarak çocukların kendi koşulları ışığında değerlendirilip belirlenmelidir. Her iki durumda da, değerlendirme ve belirleme, Sözleşme ve İhtiyari Protokollerinde yer alan haklara tam saygı çerçevesinde gerçekleştirilmelidir”⁵⁰.

B. REFAKATSİZ ÇOCUK

Çocuklar, küresel göçmenlerin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Göçmen çocukların içerisinde refakatsiz çocukların hatırı sayılır bir çoğunluğu oluşturduğu bir gerçektir. Bu noktada refakatsiz çocuk/küçük kavramının tanımı açığa kavuşturulmalıdır⁵¹. “Refakatsiz çocuklar (unaccompanied children)”, BM tarafından çocuk için geçerli olan kanun uyarınca reşit olma yaşı daha erken olmadıkça, on sekiz yaşından küçük olan ve "her iki ebeveyninden ayrı olan ve kanunen veya örf ve âdet gereği bakmakla yükümlü olduğu bir yetişkin tarafından bakılmayan" kişi olarak tanımlanmıştır⁵². Avrupa Birliği (AB) mevzuatında benzer şekilde refakatsiz çocuk “beraberinde kanunla ya da gelenekle sorumluluk almış bir yetişkin olmaksızın üye devletlerin topraklarına gelen veya böyle bir kişinin etkin şekilde bakımından yoksun olan veya üye ülkelerin topraklarına geldikten

⁴⁸ General Comment No.14, §6/c.

⁴⁹ KESKİN, s. 170-171.

⁵⁰ General Comment No. 14, §32.

⁵¹ KARATAŞ, RITTERSBERG-TILIÇ, ATASÜ TOPÇUOĞLU, DEMİR, s. 11.

⁵² Office of The United Nations High Commissioner for Refugees. (1997). Guidelines on Policies and Procedures in dealing with Unaccompanied Children Seeking Asylum, <https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/3d4f91cf4.pdf>, (E.T. 25.04.2025).

sonra refakatsiz olarak terk edilen 18 yaşın altındaki üçüncü ülke vatandaşı veya vatansız kişi”⁵³ olarak ifade edilmiştir. Refakatsiz küçükler (unaccompanied minors) olarak da adlandırılan bu çocuklar hem ebeveynlerinden hem de diğer akrabalarından ayrı düşmüş ve kanunen veya örf ve adetler gereği bunu yapmakla yükümlü bir yetişkin tarafından bakılmayan çocuklardır⁵⁴.

ÇHK tarafından da ifade edildiği üzere, refakatsiz çocuklar, “ailelerinden ayrı düşmüş çocuklar (separated children)”dan daha kırılgan bir konumdadır. Ailelerinden ayrı düşmüş çocuklar, her iki ebeveyninden veya önceki yasal veya geleneksel bakım vereninden ayrı düşmüş, ancak diğer akrabalarından ayrı düşmesi gerekmeyen, en azından bir temsilcisi bulunan çocuklardır⁵⁵. Bu çocuklar, başka bir yetişkin aile üyesinin/yakının eşlik ettiği çocukları da içermektedir. Ancak refakatsiz çocuklar, tek başlarına göç eden ya da göç yolunda ailesini kaybeden korunmaya muhtaç çocuklardır⁵⁶. Bu çocukların yanında onu koruyacak, kollayacak, fiziksel ve duygusal temel ihtiyaçlarını giderecek, bakım verecek herhangi bir yetişkin bulunmamaktadır. Bu nedenle refakatsiz küçüklerin, çok daha savunmasız bir durumda olduğunu ifade etmek gerekir.

Refakatsiz çocuklar, uluslararası insan hakları hukuku, uluslararası mülteci hukuku, uluslararası insancıl hukuk ve çeşitli bölgesel belgeler kapsamında uluslararası koruma hakkına sahiptir ve bu çocuklara sistematik, kapsamlı ve entegre bir şekilde etkili koruma ve yardım sağlanması esastır⁵⁷. Çoğunlukla savaş hali, silahlı çatışma durumları, açlık, susuzluk, zulme uğrama veya tehdit edilme, çocuğun ve/veya anne babasının kovuşturmayla maruz kalması, kaçakçılık olayları⁵⁸ ya da bir takım ailevi sebeplerle ailelerinden ve bakım verenlerinden ayrı kalmış çocukların, ülkelerinde yaşamlarını idame ettiremeyecek duruma gelmeleri sonucunda evlerini ve ülkelerini terk etmek durumunda kalan çocukların ciddi anlamda korunmaya ihtiyaçları olduğu bir gerçektir⁵⁹. Bütün koşullardan bağımsız olarak savunmasız bir insan olan çocuk, ailesinden, ülkesinden ayrı, sınır dışı bu prosedürlerine maruz kalmış bir çocuk daha da savunmasız kabul edilir⁶⁰. Savaş ve benzeri şiddet biçimlerini içeren olaylar nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan çocuklar, göç ettikleri ülke ya da geri gönderilme

⁵³ COUNCIL DIRECTIVE 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof, <https://www.refworld.org/legal/reglegislation/council/2001/en/17729>, (E.T. 30.01.2026).

⁵⁴ Committee on the Rights of the Child. (2005). General Comment No.6: Treatment of Unaccompanied and Separated Children Outside Their Country of Origin, §7, <https://www.refworld.org/legal/general/crc/2005/en/38046>, (E.T. 25.04.2025).

⁵⁵ General Comment No.6: Treatment of Unaccompanied and Separated Children Outside Their Country of Origin, §8.

⁵⁶ ATASÜ TOPÇUOĞLU, s.421.

⁵⁷ IOM (2016). International Information Note on The Protection of Unaccompanied Children, s.2, <https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd12616/files/2018-07/IML-Information-Note-Protection-of-Unaccompanied-Migrant-Children.pdf>, (E.T. 26.04.2025).

⁵⁸ BM Çocuk Hakları Komitesi. (2005). Genel Yorum No.6: Refakatsiz ve Ayrılmış Çocuklarla İlgili Olarak Menşe Ülkeleri Dışında Gözetilecek Hususlar, https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=747, (E.T. 30.04.2025).

⁵⁹ KAYA, BAYKUZU GÜNDÜZ, ERDEN, s. 766.

⁶⁰ KALVERBOER, BELTMAN, VAN OS, ZIJLSTRA, s. 115.

durumlarında bulundukları ülke ve/veya geri gönderecekleri ülkelerdeki yaşamlarıyla ilgili riskler ve ikamet prosedürü sırasındaki belirsizlikler nedeniyle fiziksel ve ruhsal açıdan zor durumdadır⁶¹.

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), neredeyse her on çocuktan birinin silahlı çatışmalardan etkilenen bir ülkede yaşadığını ve 473 milyondan fazla çocuğun, diğer bir deyişle dünya genelinde altı çocuktan birinin, aşırı yoksulluk içinde hayatını sürdürmeye çalıştığını belirtmiştir⁶². Bu tür sert koşullar, dünyadaki yerinden edilmiş kişilerin ciddi bir kısmının 18 yaşın altındaki çocuklar olmasına yol açmıştır. 2023 yılının sonu itibarıyla 47,2 milyon çocuk, özellikle savaş ve çatışmalar sebebiyle yerlerinden edilmiştir⁶³. Bu çocukların %64’ünü refakatsiz çocuklar ve ailesinden ayrılmış çocuklar oluşturmaktadır⁶⁴. BM Uluslararası Göç Örgütü raporlarına göre 2023 yılında sadece Yunanistan, İtalya, Bulgaristan, İspanya, Güney Kıbrıs ve Malta sınırlarına 55.700 çocuk ulaşmış olup bu çocukların %64’ünü refakatsiz çocuklar oluşturmaktadır⁶⁵. Avrupa Birliği Sığınma Ajansı (EUAA)’nın güncel verilerine göre 2023 yılı itibarıyla AB ülkelerinde 41.000 refakatsiz çocuk, uluslararası koruma başvurusu yapmış olup, bu sayının 2015’ten bu yana ikinci en yüksek sayı olduğunu ifade etmek mümkündür⁶⁶.

Maddi ve manevi olarak zorlu olan, travmatik olarak yüklerin oldukça ağır olduğu göç yolculuklarının en kırılgan grubu şüphesiz çocuklardır⁶⁷. Sınır ötesi yolculukta veya hedef ülkeye ulaştığında yalnız kalan ve herhangi bir yetişkinin refakatinden yoksun çocuklar, savaş, çatışmalar, göç gibi ağır travmatik durumlarla yalnız başına baş etmeye çalışmaktadır⁶⁸. Süreç refakatsiz çocuklar için oldukça karmaşıktır ve kontrol edilmesi zordur. Bunların yanı sıra yasadışı evlat edinme, organ nakli, cinsel veya işgücü amaçlı ya da benzeri türden kötü niyetlerle çocukların istismar edildiği çocuk ticareti olgusunda da en riskli grubu refakatsiz çocuklar oluşturmaktadır⁶⁹.

⁶¹ BRONSTEIN, MONTGOMERY, s. 44-56; KESKİN, s. 167.

⁶² OSTBY, G., AAS RUSTAD, S.C. (2024) “473 million Children lived in Conflict Zones”, PrioBlogs, <https://blogs.prio.org/2024/10/473-million-children-live-in-conflict-zones/>, (E.T. 30.04.2025); Vision on Humanity, “Global Peace Index: Highest Number of Countries Engaged in Conflict since World War II”, <https://www.visionofhumanity.org/highest-number-of-countries-engaged-in-conflict-since-world-war-ii/>, (E.T. 30.04.2025).

UNICEF, “Worldwide, about 47,2 million children has been displaced due to conflict and violence as of the end of 2023”, <https://data.unicef.org/topic/child-migration-and-displacement/displacement>, (E.T. 30.04.2025).

⁶⁴ IOM (2023). Europe- Migrant and Refugee Children in Europe, -Accompanied, Unaccompanied and Seperated Children (January- December 2023), https://dtm.iom.int/reports/europe-migrant-and-refugee-children-europe-accompanied-unaccompanied-and-separated-january?utm_source=chatgpt.com, (E.T. 30.04.2025).

⁶⁵ Europe- Migrant and Refugee Children in Europe, -Accompanied, Unaccompanied and Seperated Children (January- December 2023).

⁶⁶ AB, “refakatsiz küçük” terimini şöyle tanımlar: “Refakatsiz çocuk terimi, ‘Üye Devletin topraklarına, yasalar veya ilgili Üye Devletin uygulamaları uyarınca kendisinden sorumlu bir yetişkin tarafından refakat edilmeden gelen ve böyle bir kişinin bakımına alınmadığı sürece reşit olmayan kişi’ anlamına gelir. Üye Devletin topraklarına girdikten sonra refakatsiz bırakılan bir küçüğü de kapsar.” EUAA. (2024). Asylum Report 2024, https://euaa.europa.eu/asylum-report-2024/461-data-unaccompanied-minors?utm_source=chatgpt.com, (E.T. 30.04.2025).

⁶⁷ KAYA, BAYKUZU GÜNDÜZ, ERDEN, s. 766.

⁶⁸ KARATAŞ, RITTERSBERG-TILIÇ, ATASÜ TOPÇUOĞLU, DEMİR, s. 35.

⁶⁹ ATASÜ TOPÇUOĞLU, 2019, s. 418.

Göç sürecindeki refakatsiz çocuklar söz konusu olduğunda devletlerin; ayrımcılık yasağı ve geri göndermeme ilkesine riayet etme, yaşama ve gelişme hakkını güvence altına alma, aile birliğini sağlama ve gizlilik haklarına saygı gösterme gibi temel pozitif yükümlülüklerini yerine getirmeleri beklenmektedir. Bu kapsamda, çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının iyileştirilmesi ile kapasite gelişiminin desteklenmesi, devletin koruma ve bakım sorumluluğunun ayrılmaz bir parçasıdır⁷⁰. Mülteci statüsü arayan veya yürürlükteki uluslararası veya ulusal hukuk ve usuller uyarınca mülteci olarak kabul edilen refakatsiz küçüğün, ÇHS m.22 uyarınca Sözleşmede ve söz konusu Devletlerin Taraf oldukları diğer uluslararası insan hakları veya insani belgelerde yer alan haklardan yararlanması için uygun koruma ve insani yardım almasını sağlamak üzere gerekli önlemleri almaları gerektiği belirtilmiştir⁷¹. Komite'nin "Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Uygulanmasına İlişkin Genel Önlemler"i içeren 5. Genel Yorumunda, Sözleşme'de yer alan hakların devletin egemenliği altında bulunan her çocuk için ayırım gözetmeksizin güvence altına alınma ve gerçekleştirilme yükümlülükleri düzenlenmiştir⁷². Devlet, hükmün uygulanmasını çocuğun vatandaşlığı veya göçmenlik statüsü temelinde sınırlayamaz. Ülkede kalmaya yönelik talepleri olan refakatsiz çocukların ayrımcılığa uğramadan ÇHS'deki uygulanabilir bütün haklardan yararlanma hakkına sahip olduklarını belirten Sözleşme'nin 2. maddesindeki ayrımcılık yapmama güvencesi aynı zamanda 22. madde ile açıkça ortaya konulmuştur⁷³.

ÇHK'nın 2005 tarihli "Refakatsiz ve Ayrılmış Çocuklarla İlgili Olarak Menşe Ülkeleri Dışında Gözetilecek Hususlar" başlıklı 6. Genel Yorumunda taraf devlet yükümlülükleri ayrıntılı olarak ifade edilmiştir⁷⁴. Refakatsiz ve ayrılmış çocukların "özellikle güç koşullarına dikkat çekmeyi" amaçlayan 6. Genel Yorum, ÇHS'nin sağladığı hukuki çerçeveyi temel alarak, çocuğun yüksek yararına özel atıfla refakatsiz ve ayrılmış çocukların korunmaları, bakımı ve uygun bir şekilde gözetilmeleri için kılavuz

⁷⁰ IOM (2016). International Information Note on The Protection of Unaccompanied Children, s. 2-3, <https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd12616/files/2018-07/IML-Information-Note-Protection-of-Unaccompanied-Migrant-Children.pdf>, (E.T. 12.06.2025).

⁷¹ Convention on the Rights of the Child, m.22, m.28, m.24, m.39; Konuya dair başlıca uluslararası metinler için bkz.: BM. (2000). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmaları Konusundaki Seçmeli Protokol, <https://paylasim.ombudsman.gov.tr/dokuman/document/mevzuat/6314--Cocuk-Haklarina-Dair-Sozlesmeye-Ek-Cocuklarin-Silahli-Catismalara-Dahil-Olmaları-Konusundaki-Secmeli-Protokol.pdf>, (E.T. 26.04.2025); UN. (2000). Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/optional-protocol-convention-rights-child-sale-children-child>, (E.T. 26.04.2025); UN (1951). Convention Relating to the Status of Refugees, <https://www.unhcr.org/media/1951-refugee-convention-and-1967-protocol-relating-status-refugees>, E.T.:26.04.2025; UN (1967). Protocol Relating to the Status of Refugees, <https://www.unhcr.org/media/1951-refugee-convention-and-1967-protocol-relating-status-refugees>, (E.T. 26.04.2025); UN (1994). Refugee Children: Guidelines on Protection and Care, <https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/3b84c6c67.pdf>, (E.T. 26.04.2025); UN. (2000). Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/protocol-prevent-suppress-and-punish-trafficking-persons>, (E.T. 26.04.2025); UN (2015). Sustainable Development Goals, <https://sdgs.un.org/goals>, (E.T. 26.04.2025); UN. (2018). Global Compact on Refugees, <https://www.unhcr.org/media/global-compact-refugees-booklet>, (E.T. 26.04.2025).

⁷² CRC (2003). General Comment No.5: General Measures of Implementatiton of the Convention of the Rights of the Child, <https://www.refworld.org/legal/general/crc/2003/en/36435>, (E.T.:31.01.2026).

⁷³ POBJOY, s. 6; KESKİN, s. 166-167.

⁷⁴ Genel Yorum No.6: Refakatsiz ve Ayrılmış Çocuklarla İlgili Olarak Menşe Ülkeleri Dışında Gözetilecek Hususlar, §15.

ilkeleri belirlemiştir⁷⁵. Çocuklarla ilgili kısa veya uzun dönemli çözümler aranırken çocuğun yüksek yararının öncelikli olarak gözetilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Yerinden ayrılmış bir çocuk söz konusu olduğunda çocuğun yüksek yararının yer değiştirme sürecinin tüm aşamalarında dikkate alınması ve belgelendirilmesi gerekliliği ortaya konulmuştur⁷⁶. Neyin çocuğun yüksek yararına olduğunun tespiti, çocuğun kimliğinin, tabiiyetinin, yetiştirilişinin, etnik, kültürel ve dilsel kökeninin, özel olarak zayıf yanlarının ve korunma gereksinimlerinin net ve kapsamlı değerlendirmesi ile mümkündür⁷⁷. 6. Genel Yorumunda ÇHK, refakatsiz ve ayrılmış çocuklara elverişli ortamın sağlanabilmesi için taraf devletlerin refakatsiz ve ayrılmış çocuklarla ilgili konulara yer veren, örnekleme yoluyla saydığı diğer uluslararası belgeleri de onaylamaları gerektiğini vurgulamıştır⁷⁸.

Aileleri veya bakım veren yasal temsilcileriyle birlikte bulunan çocuklara kıyasla fazlasıyla kırılgan ve dezavantajlı durumları gereğince, korunup kollanması ve gözetilmesi gereken bir konumda bulunan refakatsiz küçüklerle ilgili tüm süreçlerde “çocuğun üstün yararı” temel referans noktasını oluşturmaktadır. Çocuğun öncelikli yararını değerlendirmede her daim birincil öneme sahip olduğunu ifade eden “şemsiye bir hüküm”⁷⁹ olarak ÇHS’nin 3. maddesi, uluslararası korumada bağımsız bir kaynaktır⁸⁰. ÇHS’yi aşarak uluslararası hukukun bağımsız bir ilkesi haline gelen çocuğun üstün yararı, çocuğu konu edinen Mülteci Sözleşmesi de dahil olmak üzere tüm uluslararası sözleşmelerin yorumlanması ve uygulanmasında ek bir değerlendirme katmanı eklemiş ve ayrıca kendi başına tamamlayıcı bir koruma zemini oluşturmuştur⁸¹. Nitekim BM Mülteci Yüksek Komiserliği tarafından hazırlanan Rehber İlke’de de refakatsiz çocuklara etkili koruma ve yardımın sistematik, kapsamlı ve bütüncül bir şekilde sağlanması yükümlülüğü ifade edilirken, her türlü çocuk bakım ve koruma faaliyetinde temel yol gösterici ilkenin “çocuğun yüksek yararı” ilkesi olduğu vurgulanmıştır⁸².

Refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocukların hayatta kalmaları, silahlı çatışmalar veya başka türden afetlerde risk altına girmesi mümkündür. Bu tip durumlarda fazlasıyla kırılgan konumda bulunan, korunmaya muhtaç refakatsiz küçüklerin temel haklarının ihlal edilme, fiziksel, duygusal ve cinsel istismar, sömürü, çocuk işçiliği, gözetim altında tutulma veya silahlı altına alınma gibi tehlikelerle karşı karşıya kalmaları olasıdır⁸³. Bu tehlikeleri bertaraf ederek, refakatsiz çocukların korunması, ayrımcılığa uğramalarının önlenmesi, başta gıda, barınak, konut, sağlık ve eğitim gibi asgari temel haklarının

⁷⁵ Genel Yorum No.6: Refakatsiz ve Ayrılmış Çocuklarla İlgili Olarak Menşe Ülkeleri Dışında Gözetilecek Hususlar, §19.

⁷⁶ Genel Yorum No.6: Refakatsiz ve Ayrılmış Çocuklarla İlgili Olarak Menşe Ülkeleri Dışında Gözetilecek Hususlar, §19.

⁷⁷ Genel Yorum No.6: Refakatsiz ve Ayrılmış Çocuklarla İlgili Olarak Menşe Ülkeleri Dışında Gözetilecek Hususlar, §20.

⁷⁸ BM Çocuk Hakları Komitesi (2005). Genel Yorum No.6: Refakatsiz ve Ayrılmış Çocuklarla İlgili Olarak Menşe Ülkeleri Dışında Gözetilecek Hususlar, §15, https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=747, (E.T. 30.04.2025).

⁷⁹ McADAM, Complementary Protection, s. 177.

⁸⁰ PUBJOY, s. 327.

⁸¹ McADAM, Seeking Asylum, s. 251-252.

⁸² Office of The United Nations High Commissioner for Refugee. (1997). Guidelines on Policies and Procedures in dealing with Unaccompanied Children Seeking Asylum, February 1997, <https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/3d4f91cf4.pdf>, (E.T. 25.04.2025).

⁸³ Uluslararası Kızılhaç Komitesi- UNICEF, s. 6.

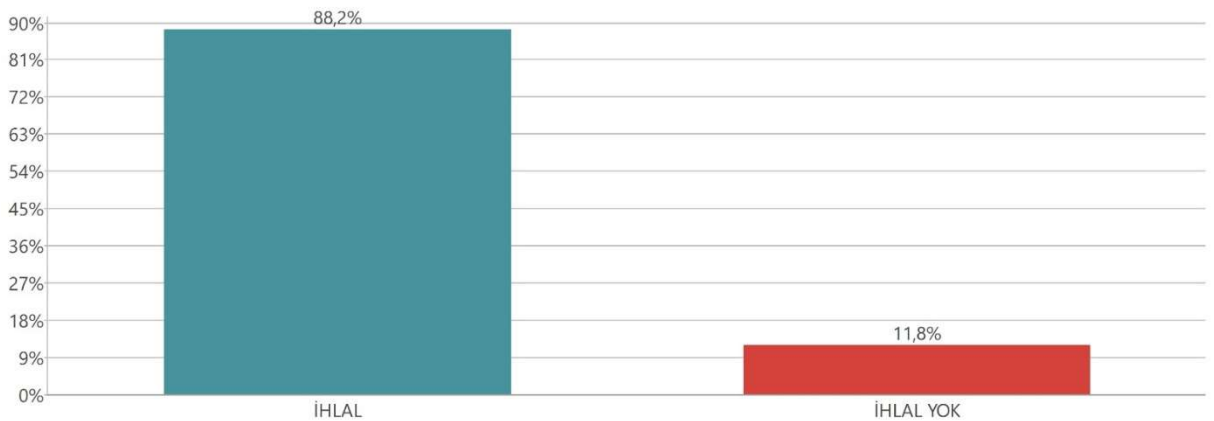
sağlanması uluslararası toplumun müşterek sorumluluğudur. Bu temel yükümlülük bağlamında gerek ulusal gerek uluslararası kuruluşlar, mahkemeler, idari otoriteler ve yasama organları tarafından alınacak tüm kararlara, yürütülecek tüm sürece rehberlik etmesi adına temel standardı belirleyen “çocuğun üstün yararı” ilkesine riayet edilmesi beklenmektedir. Nitekim uluslararası metinlerde de refakatsiz küçüklerin korunması ve haklarının sağlanması için gereken düzenlemelerde çocuğun üstün yararı ilkesinin referans alındığı görülmektedir.

II. AİHM İÇTİHATLARINDA “REFAKATSIZ KÜÇÜKLER”

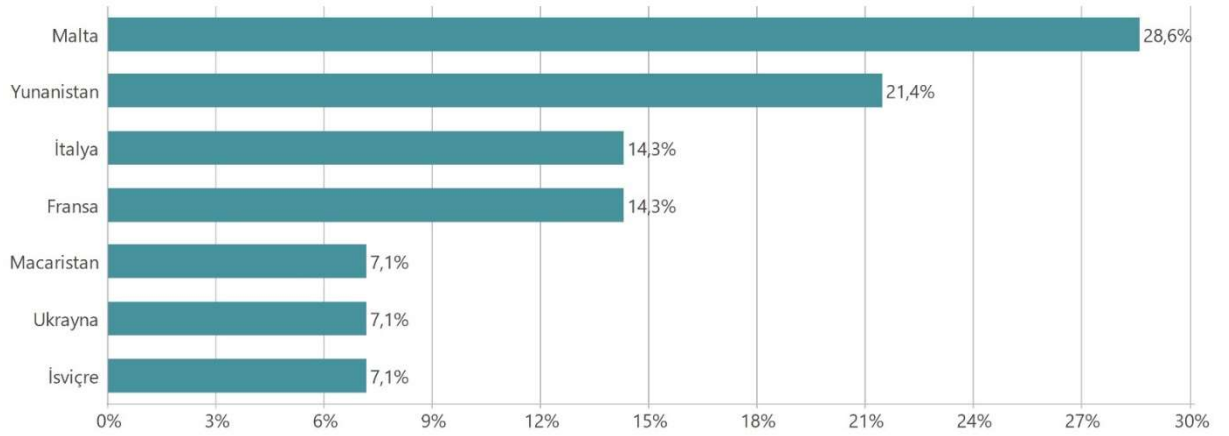
A. GENEL DEĞERLENDİRME

HUDOC verilerine göre AİHM, “refakatsiz küçükler” hakkında 17 farklı karara imza atmıştır. Bu kararlar üzerinde genel değerlendirmeyi ortaya koyabilmek amacıyla doğrudan “refakatsiz küçükler” ile ilgili olan 17 içtihat üzerinde nitel araştırma veri analiz metodu olan MAXQDA programı ile analiz yapılmıştır. Bu değerlendirmeye ilişkin analizler aşağıda paylaşılabilecek olup, bu kararların 15’inde hak ihlaline hükmedildiğini söylemek mümkündür. İhlal kararı verilen kararlara göz atıldığında bu kararlarda büyük çoğunlukla, ailelerinden ayrılmış ve düzensiz bir şekilde ülke değiştirmeye çalışan refakatsiz çocukların geri gönderme süreçlerinde yaşadığı problemlerle ilgili olduğu görülmektedir. Kararların önemli bir kısmının AİHS m. 3’te düzenlenen işkence ve kötü muamele yasağı, m. 5’te düzenlenen özgürlük ve güvenlik hakkı, m. 13’te düzenlenen etkili başvuru hakkına yönelik olduğu görülmektedir. İhlal kararlarının yaklaşık %30’unun taraf devletlerden olan Malta’ya karşı verildiğini söylemek mümkündür. Kararlar üzerinden MAXQDA kullanılarak yapılan genel analizlere ilişkin tablolar aşağıdadır:

Tablo-1: İhlal Oranları

Tablo-2: İhlal Kararı Verilen Ülkeler

Tablo-3: İhlal Kararı Verilen Maddeler

B. İÇTİHATLARDA ÖNE ÇIKAN TEMEL HUSUSLAR

21. yüzyılda özellikle güvenlik ihtiyacı, ekonomik sebepler ile iklim krizi küresel çapta artan düzenli ve düzensiz göç hareketleri, hak ihlallerini de beraberinde getirmiştir. Avrupa Konseyi üyesi devletler tarafından gerçekleştirildiği iddia edilen hak ihlallerini değerlendirmek ve neticeye bağlamakla yükümlü olan AIHM, en eskisi 2006 tarihli olmak üzere doğrudan refakatsiz küçüklerle ilgili olarak toplam 17 karar vermiştir. Bu kararların 15'inin “ihlal” kararı olduğu görülmektedir. Başvurucular incelendiğinde, büyük bir çoğunluğun Afrika da dahil olmak üzere Güney Ülkelerinden ve Ortadoğu Coğrafyasından olduğu görülmektedir. Belirli zamanlarda bölgeye hâkim olan iç karışıklıkların, savaş hali veya tehdidinin etkisiyle aileleri ölen veya birtakım sebeplerle ailelerinden ayrı düşen çocukların daha güvenli ve ekonomik olarak refaha ulaşabilecekleri bölgelere gitme isteği doğrultusunda hareket etmeleri sonucunda meydana gelen düzensiz göç hareketleri, çocuklar açısından hak ihlallerine de sebep olan bir süreci doğurmuştur.

Uluslararası sistemin bir parçası olarak AİHM, çocuğa dair hususlarda uluslararası metinlere atıfla çocuğun yüksek yararını önceliklendirerek kararlarını oluşturmuştur. AİHM tarafından sıklıkla başvuru alan çocuğun üstün yararı, AİHM'in konusu ve/veya mağdurunu çocuğun oluşturduğu bir başvuruda AİHS'i yorumlarken kullandığı bir ilkedir. Nitekim Mahkeme, Sözleşme'yi yorumlarken ÇHS'ye önem vermekte ve çoğunlukla ÇHS'ye referans vererek, ÇHS'nin temel ilkelerini Avrupa İnsan Hakları yargılamasına entegre etmektedir. Mahkeme'nin pek çok kararında ifade ettiği üzere Mahkeme tarafından çocuğun üstün yararına “büyük önem” veya “özel önem” atfedilmekte olup bu durum ciddiyetine göre pek çok hususun önüne geçebilecek niteliktedir⁸⁴.

AİHM'in, bu alanda başlıca uluslararası standart belirleme kriteri olan Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni⁸⁵ bir araç olarak kullanması hafife alınmamalıdır. Mahkeme'nin AİHS ve ek protokollerde yer verilen hakların tanımlanması, yorumlanması ve analiz edilmesi noktasında ÇHS'ni kullanması ve burada belirlenen temel bir ilke olan “çocuğun üstün yararı”na referans vermesi taraf devleti de bu ilkeye riayet etmeye yönlendirmektedir⁸⁶. ÇHS'de yer verilen hükümler ve ilkelerin AİHM tarafından kullanılması Mahkeme kararlarının ulusal hukukları dönüştürme potansiyeli dikkate alındığında, çocuğun üstün yararı ilkesinin temel referans noktası olarak kabul edilmesi açısından pozitif ve dönüştürücü bir etkiye yol açmaktadır⁸⁷.

İhlal kararlarında görüldüğü üzere, gittikleri ülkelerde özellikle “çocuk” olduklarının tespiti ve sırf bu nedenle özel muamele görmeleri gereği çoğunlukla göz ardı edilmiş, işkence ya da daha hafif haliyle insanlık dışı, aşağılayıcı muameleye maruz kalmışlardır. Fazlasıyla savunmasız bir konumda bulunan refakatsiz küçüklerin özgürlük ve güvenlik hakkı, özel ve aile hayatına saygı hakkı ile içinde bulundukları süreçle alakalı olarak etkili başvuru hakkının ihlal edildiği görülmüştür.

Mahkemenin refakatsiz küçüklerle ilgili verdiği kararlarda özellikle vurguladığı husus başvuru alanın özel durumudur. Savunmasız ve aşırı kırılgan bir halde bulunan refakatsiz küçüğün tutulma şartlarının ve küçüğe uygulanacak prosedürün bir yetişkine ve hatta ailesi yanında bulunan bir çocuğa göre çok daha hassas olması gerektiği ifade edilmiştir. Refakatsiz çocuklar ile ilgili uluslararası belgelerden kaynaklanan yükümlülöklere riayet edilmesi gerektiğini vurgulayan Mahkeme, çocuklara mutlaka bir temsilci atanması, kendini ifade edebilecekleri bir ortam sağlanması, kendisiyle ilgili süreçlere katılma hakkının eksiksiz bir şekilde yerine getirilmesi gerekliliğini ifade eder.

1. Çocuk Olup Olmadığının İvedilikle Tespit Edilmesi

AİHM, refakatsiz küçüklerin başvurularında yaş tespitinin ivedilikle yapılmasını temel bir usuli gereklilik olarak kabul eder. Zira Komite kararlarında da vurgulandığı üzere; bireyin yaşı, ona

⁸⁴ Sahin v. Germany, 3094/96, 08.07.2003, §64; Kutzner v. Germany, 46544/99, 26.02.2002, §66.

⁸⁵ KILKELLY, s. 245.

⁸⁶ KILKELLY, s. 312-326.

⁸⁷ KILKELLY, s. 326.

uygulanacak muamelenin mahiyetini, yoğunluğunu ve hukuki sınırlarını belirleyen yegâne çıkış noktasıdır. Bu bağlamda AİHM, düzensiz göçle gelen bireyin reşit olup olmadığına dair iddiaların taraf devletlerce titizlikle incelenmesi gerektiğini hatırlatarak; kişiye yönelik her türlü hukuki ve idari tasarrufun, bireyin biyolojik ve sosyal gerçekliğiyle uyumlu olması zorunluluğuna dikkat çekmektedir. Bu bağlamda çocuk olduğunu iddia eden kişiye “küçük yaş karinesi ilkesi (the principle of presumption of minor age)”nin uygulanması gerektiği ifade edilmiştir⁸⁸. Refakatsiz küçüklerle ilgili verilen ilk ihlal kararlarından olan Rahimi/Yunanistan kararında bu hususa değinen Mahkeme, başvurucunun “çocuk” olma halinin *özellikle ve öncelikli* olarak değerlendirilmesi, tespit edilmesi, yetişkinlerle ayrı ortamlarda tutulması gerekliliğini ifade ederek, bireysel durumun dikkate alınmaması durumunun doğrudan hak ihlali oluşturacağını ifade etmiştir⁸⁹.

Refakatsiz küçüklerle ilgili olan pek çok kararında değerlendirmesine başlarken Mahkeme’nin öncelikli olarak yaş küçüklüğüne ilişkin değerlendirmenin yapıp yapılmadığını incelediği görülmektedir. 2023 tarihli A.D./Malta kararında Mahkeme, azınlık olduğu iddiası ve sağlık durumu nedeniyle savunmasız bir birey olan başvuran A.D., birkaç ay boyunca farklı amaçlarla farklı gözaltı merkezlerinde tutulmasıyla ilgili aşağılayıcı muamele, özgürlük ve güvenlik hakkı ve etkili başvuru hakkı ihlalleri kararı vermiştir. Söz konusu başvuruda Mahkeme, öncelikli olarak başvuranın gittiği ülke olan Malta’da küçük olduğu iddiasının değerlendirilmediğini ve çocuklara uygun olmayan bir ortamda tüm diğer erkek sığınmacılarla birlikte yetişkinlerle birlikte Çin Evi olarak da bilinen Hal Far İlk Kabul Merkezi’nde (bundan böyle ‘HIRC’ olarak anılacaktır) tutulduğunu ifade etmiştir. Olay tarihi itibarıyla 17 yaşında olan başvurana on altı gün boyunca tutukluluğuna ilişkin herhangi bir belge ve anlayabileceği bir dilde tutuklama nedenlerini açıklayan herhangi bir açıklama verilmemiştir⁹⁰. Değerlendirmeleri sonrasında Mahkeme, mevcut başvuruda davada alınan hapsedme tedbirlerinin yalnızca başvuranın göçmenlik statüsüyle ilgili olmadığını, daha ziyade ilk dönemler için sağlık gerekçelerine dayandığını kaydetmektedir⁹¹. Tutuklamadan yaklaşık 16 gün sonra 6 Aralık 2021 tarihinde Çocuk Mahkemesi’nin başvuranın lehine karar verdiğini geçici velayetini (temporary custody) AWAS CEO’suna vermiş, bir temsilci (vasi) atamış ve yetişkinlerin yanına değil, küçükler için uyarlanmış konaklama yerlerine yerleştirilmesine karar vermiştir. Bu kararın uygulanmasına ilişkin gelişmeleri m. 3 kapsamında ayrıca değerlendiren Mahkeme, biraz gecikme ile de olsa görünüşe göre küçük yaş karinesinin başvurana uygulandığına kanaat getirmiştir⁹².

2022 tarihli Darboe ve Camara/İtalya kararında değinilen İtalya İçişleri Bakanlığı’nın genelgesinde “küçük yaş karinesi ilkesi”ne yer verilmiştir. Yürürlükteki mevzuat, reşit olmayan

⁸⁸ A.D. v. Malta, 12427/22, 17.10.12023, §124; Darboe and Camara v. Italy, 5797/17, 21.07.2022, §153; J.B. and Others v. Malta, 1766/23, 22.10.2024, §46.

⁸⁹ Rahimi v. Greece, 8687/08, 05.04.2011, §86-87.

⁹⁰ A.D. v. Malta, 12427/22, 17.10.12023, §6.

⁹¹ A.D. v. Malta, 12427/22, 17.10.12023, §121.

⁹² A.D. v. Malta, 12427/22, 17.10.12023, §124.

göçmenler de dahil olmak üzere belirli kategorilerdeki kişilerin sınır dışı edilmesini yasaklamaktadır. Bir küçüğün yanlışlıkla yetişkin olarak tanımlanması durumunda, sınır dışı etme veya bir kabul/kimlik belirleme merkezinde alıkoyma gibi haklarını ihlal eden ciddi tedbirlerin yanlışlıkla alınabileceği göz önüne alındığında, göçmenlerin yaşının doğru bir şekilde değerlendirilmesi ihtiyacı özel bir önem taşımaktadır. Bu nedenle, olası bir küçüğün yaşı hakkında şüpheler varsa, çocuk servisleri bulunan kamu tesislerinde öncelikli olarak mevcut mevzuatta belirtilen tüm yaş değerlendirme muayenelerinin yapılması gerekmektedir. Ancak, bu tür değerlendirmeler kesin bilgi sağlayamayacağından ve yalnızca bir yaş aralığını gösterebileceğinden, hata payının hem küçük hem de yetişkin yaşlarını içermesi mümkündür. Bu bağlamda, yaş değerlendirmesinin bilimsel ve güvenli bir şekilde, ilgili kişinin yaşına, cinsiyetine, fiziksel bütünlüğüne ve onuruna saygı gösterilerek yapılması ve her zaman şüphenin yararının uygulanması gerektiği yinelenerek, çocuklara mümkün olan en geniş güvenceleri sağlamayı amaçlayan, küçük yaş karinesi ilkesinin göç davalarında da uygulanması gerektiği ifade edilmiştir⁹³. Yine insan ticareti mağduru refakatsiz çocukların yaş değerlendirmesine ilişkin mekanizmanın düzenlenmesi amacıyla Başbakanlık Kararnamesinin çıkarıldığı görülmektedir⁹⁴. Ulusal mevzuata rağmen Mahkeme, mevcut davada, İtalyan makamlarının Mahkeme'nin, kendisinin reşit olmadığını beyan eden refakatsiz yabancı bir bireyin özel hayatına saygı hakkının korunmasının doğal bir unsuru olarak gördüğü, küçük yaş karinesi ilkesini uygulamada başarısız olduğuna kanaat getirmiştir⁹⁵. Ulusal makamların bireyin yaşına ilişkin değerlendirmesi, reşit olup olmadığına ilişkin şüphe durumunda gerekli bir adım olsa da Mahkeme, karine ilkesinin ilgili prosedüre yeterli usuli güvencelerin eşlik etmesi gerektiğini ifade etmiştir⁹⁶.

Daha güncel bir karar olan 2024 tarihli J.B./Malta kararında Mahkeme, yine öncelikle yaş şüphesine ilişkin durumda yaş küçüklüğü karinesinin uygulanması gerektiğini ifade etmiştir. Diğer hususların yanı sıra, yaş tespitinin makul olmayan bir süre alması halinde, Devletin iyi niyetine ilişkin bir sorun ortaya çıkabilir, birkaç aylık bir gecikme bile bir bireyin resmi bir tespit beklerken reşit olmasına neden olabilir⁹⁷. Mahkeme, mevcut davadaki zaman çizelgesinin, yani başvuruların yaşlarının nihai olarak belirlenmesinin yaklaşık altı ay sürmesinin, yetkililerin iyi niyetine ilişkin şüphe uyandırdığı kanaatindedir⁹⁸. Bu durum tutulma gerekliliğini ve şartlarını da şüpheli hale getirmektedir. Nitekim reşit olmadıklarını iddia eden başvuruların, bu iddialarının *bir an önce değerlendirilerek sonuca vardırılması gerekirken*, yetişkinlerle birlikte göçmenlik gözetimine yerleştirilmesi durumu ciddi bir hak ihlaline sebep olma potansiyeli taşımaktadır. Bu noktada Mahkeme, refakatsiz küçüklerin, reşit olup olmadıklarına ilişkin durum değerlendirmesi ivedi olarak yapılması ve kişilerin göçmenlik

⁹³ Darboe and Camara v. Italy, 5797/17, 21.07.2022, §52.

⁹⁴ Darboe and Camara v. Italy, 5797/17, 21.07.2022, §55.

⁹⁵ Darboe and Camara v. Italy, 5797/17, 21.07.2022, §153.

⁹⁶ Darboe and Camara v. Italy, 5797/17, 21.07.2022, §154.

⁹⁷ J.B. v. Malta, 1766/23, 22.10.2024, §118; A.D. v. Malta, §117; Mahamad Jama v. Malta, 10290/13, 26.11.2015, §147.

⁹⁸ Benzer şekilde içtihatlar için bkz.: A.D. v. Malta, §190; Abdullahi Elmi and Aweys Abubakar v. Malta, 25794/13, 28151/13, §146.

gözetimine yerleştirilmelerinin, başka bir alternatifi bulunmayan son çare olarak başvurulmuş bir tedbir olup olmadığının tespit edilmiş olması gerekliliğini vurgular⁹⁹. Temel ilkeye referans veren Mahkeme, kişinin aslında bir yetişkin olduğu tespit edilmediği müddetçe, yaş değerlendirmesi sırasında küçük yaş karinesinin geçerli olması gerekliliğini hatırlatarak¹⁰⁰, Malta’nın biraz gecikmeyle de olsa kâğıt üstünde yaş küçüklüğü karinesinin uygulandığını ifade eder¹⁰¹. Yine Malta’ya karşı ihlal kararı verilen Abdullahi Elmi ve Aweys Abubakar kararında Mahkeme, “sınırdaki” vakaların daha fazla değerlendirme gerektirebileceği gerçeğini dikkate almakla birlikte Hükümet tarafından öne sürülen reşit olmadığı iddia edilen kişi sayısının, başvuranların iddialarını belirlemek için yedi aydan fazla bir süreyi haklı gösteremeyeceğini düşünmektedir¹⁰².

Tüm bu kararlar göstermektedir ki Mahkeme, özellikle bu tip düzensiz göçmenlerin başvurusu olduğu dosyalarda, taraf devletlerin öncelikle kişiye uygulanacak muameleyi belirlemeden önce tespit etmesi gereken önemli bir husus olduğunu ifade eder. Bu husus, taraf devlete ulaşan kişinin çocuk olup olmadığıdır. Uluslararası hukuktan ve AİHS başta olmak üzere taraf olunan uluslararası sözleşmelerden doğan insan haklarına saygı yükümlülüğü gereğince devletler, kişinin küçük olup olmadığına ilişkin iddiasını ve küçüklüğe ilişkin şüphe olması durumunda yaş küçüklüğü halinin resen değerlendirilmesi ve iddia veya şüphe hasıl olur olmaz kişinin küçük yaş karinesinden yararlandırılarak işlemlerine başlanması uygun olacaktır. Kişinin küçük olması hali, yetişkin olması haline nazaran daha savunmasız, kırılgan ve korunmaya muhtaç olması nedeniyle daha hassas ve titiz davranılmasını gerekli kılmaktadır.

2. Tutulma Gerekliliğinin Değerlendirilmesi

Refakatsiz küçüklerle ilgili olarak Mahkeme, bir kişinin “özgürlüğünden mahrum bırakılıp bırakılmadığını” belirlemek için kişinin özel durumunu öncelikle değerlendirmenin gerekli olduğunu ifade eder. AİHS m.5 bağlamında özgürlük ve güvenlik hakkına yönelik ihlal iddialarını incelerken önceki kararlarına¹⁰³ referans veren AİHM, başlangıç noktası olarak kişinin gerçekte içinde bulunduğu özel durum, söz konusu tedbirin türü, süresi, etkileri ve uygulanma şekli gibi bir dizi faktörü dikkate almaktadır. Bu noktada özgürlükten yoksun bırakma ile özgürlüğün kısıtlanması arasındaki farkın nitelik veya öze ilişkin değil, derece veya yoğunluğa ilişkin bir fark olduğu vurgulanmıştır¹⁰⁴.

Mahkeme, sığınmacıların durumu bağlamında hareket özgürlüğünün kısıtlanması ile özgürlükten mahrum bırakma arasındaki ayrımı yaparken, yaklaşımının günümüz koşullarını ve zorluklarını göz önünde bulundurarak pratik ve gerçekçi olması gerektiğinin farkındalığıyla hareket

⁹⁹ J.B. v. Malta, 1766/23, 22.10.2024, §118.

¹⁰⁰ J.B. v. Malta, 1766/23, 22.10.2024, §108.

¹⁰¹ J.B. v. Malta, 1766/23, 22.10.2024, §46.

¹⁰² Abdullahi Elmi and Aweys Abubakar v. Malta, 25794/13, 28151/13, §145.

¹⁰³ Nada v. İsviçre, 10593/08, 12.09.2012, § 225, Gahramanov v. Azerbaycan, 26291/06, 15.10.2013, § 40.

¹⁰⁴ J.B. v. Malta, 1766/23, 22.10.2024, §78.

ederek devletlerin, uluslararası yükümlülüklerine tabi olarak, sınırlarını kontrol etme ve göç kısıtlamalarını aşan yabancılara karşı önlem alma haklarının tanınması özellikle önemli olduğuna dikkat çeker¹⁰⁵. Bu kapsamda m. 5'in uygulanabilirliği, sıcak noktalarda dahil olmak üzere göç hareketlerinin yoğun olduğu kıyılarda göçmenlerin kimlik tespiti kayıt altına alınmasına yönelik kabul merkezlerindeki kalışlar bakımından incelenmiş ve hükmün uygulanabilir olduğu tespit edilmiştir. Mahkeme, yabancılara havaalanı transit bölgelerinde ve göçmenlerin kimlik tespiti ve kaydı için kabul merkezlerinde tutulması bağlamında hareket özgürlüğünün kısıtlanması ile özgürlükten yoksun bırakma arasındaki ayrımı belirlerken birtakım faktörleri dikkate almaktadır:

- i) Başvuranların bireysel durumları ve seçimleri,
- ii) İlgili ülkenin uygulanabilir yasal rejimi ve amacı,
- iii) Özellikle amaç ışığında ilgili süre ve başvuruların olaylara kadar sahip oldukları usuli koruma
- iv) Başvuranlara uygulanan veya başvuruların maruz kaldığı fiili kısıtlamaların niteliği ve derecesi¹⁰⁶.

Refakatsiz küçüğün başvurusu olduğu önemli kararlardan biri olan J.B./Malta başvurusunda genel ilkeleri olaya uygulayan Mahkeme şu değerlendirmeyi yapar:

“i) başvuranların bireysel durumları ve seçimleri ile ilgili olarak, başvuranların Malta'ya kendi özgür iradeleriyle girdikleri düşünülebilir, ancak bu, Malta makamları tarafından denizde kurtarılmalarının bir sonucu gibi görünmektedir.

ii) ilgili ülkenin uygulanabilir yasal rejimi ve amacı ile ilgili olarak, Mahkeme, Hükümet'in bu dönemle ilgili durumu açıklayan herhangi bir yasal çerçeve ortaya koymadığını ve yasalarca öngörülen ve izlenen herhangi bir prosedürü belirtmediğini kaydeder. Hükümet'in dayandığı tek iç hukuk hükmü, Göçmenlik Kanunu'nun yasaklı göçmen statüsüne ilişkin 5. maddesidir ve bu madde ne gözaltı ne de hareket kısıtlaması öngörmektedir.

iii) ilgili süre, özellikle amaç ve başvuruların olaylara kadar yararlandıkları usuli koruma ışığında, Mahkeme, on iki gün özellikle uzun bir süre olmasa da başvuruların bu durumda ne kadar süre kalacağına dair kanunda veya başka bir yerde belirlenmiş bir sınır olmadığını belirtmektedir. Ayrıca, bu süre zarfında, "tutukluluklarının" nedenlerinden veya bunun olası yasal dayanaklarından habersiz olan başvuranlar, bu süre zarfında herhangi bir yasal güvenceden yoksundurlar.

¹⁰⁵ J.B. v. Malta, 1766/23, 22.10.2024, §79.

¹⁰⁶ J.B. v. Malta, 1766/23, 22.10.2024, §81.

iv) başvurulara uygulanan veya başvuruların maruz kaldığı fiili kısıtlamaların niteliği ve derecesi, gözaltı kararı verildikten sonra başvuruların aynı yerde aynı koşullar altında tutulmaya devam ettiğini belirtmek yeterlidir. Bu nedenle, bu tür bir tedbirin derecesi ve yoğunluğu ile uygulanma şeklinin aynı olduğuna şüphe yoktur”¹⁰⁷.

Bu değerlendirmeler ışığında Mahkeme, söz konusu tutulmanın fiili bir gözaltı anlamına geldiği ve m. 5’in uygulanacağı kanaatine varmıştır. Başvuruların gözaltında tutuldukları süre boyunca gözaltı gerekçeleri verilmeden, ilgili bilgilere veya yerel mahkemeler veya mahkemeler önünde kendileri adına dava açabilecek avukatlara erişimleri olmadan tutulmaları m.5 ihlali olarak değerlendirilmiştir¹⁰⁸.

Mahkeme, göçmenlik bağlamında çocukların gözaltına alınmasının gerekliliğinin ulusal makamlar tarafından çok dikkatli bir şekilde değerlendirilmesinin elzem olduğunu yinelemektedir¹⁰⁹. Refakatsiz küçüğün çoklu dezavantajlı konumu göz önüne alındığında Mahkeme, refakatsiz küçüklerin alıkonulmasının ancak “son çare” olarak uygulanması gerektiğini ifade etmiştir.

AİHS, refakatsiz küçüğün vatandaşı olmadığı bir Devletin topraklarına girme ve bu topraklarda kalma hakkını garanti etmiyor olsa da refakatsiz küçüğün bu sebeple uygunsuz şartlarda gözaltına alınması hak ihlalini oluşturmaktadır. Bu bağlamda Mahkeme, sınır dışı edilmeyi bekleyen yabancılar için gözaltının ancak Devletin yasadışı göçle mücadele ederken aynı zamanda AİHS ve ÇHS’den kaynaklananlar da dahil olmak üzere uluslararası yükümlülüklerine uymalarını sağlamayı amaçladığı ve garanti ettiği durumlarda kabul edilebilir olacaktır¹¹⁰.

3. Tutulma Koşulları

AİHM, taraf devletlerden küçük olduğu tespit edilen kişinin yasadışı yollardan ülkeye giriş yapmaya kalkışmış olsa dahi geri gönderme sürecinde mutlaka çocuğa özgü tedbirler doğrultusunda misafir edilmesini beklemektedir. Küçük çocukların yaşları gereği özel bir koruma gerektirdiğini açıkça belirten Mahkeme, refakatsiz küçüklerin aile desteğinden yoksun oldukları için daha da savunmasız olduğunu vurgulamıştır¹¹¹. Bu nedenle “çocuklar için uygun koşullar” ilkesinin, refakatsiz küçükler için daha katı bir şekilde uygulanması gerektiği hususu pek çok içtihatla dile getirilmiştir. Nitekim Abdullahi Elmi ve Aweys Abubakar/Malta kararında, düzensiz göçmen olarak ülkeye giren refakatsiz küçüklerin 8-12 ay boyunca tutuldukları gözaltı merkezlerinin aşırı kalabalık, yetersiz hijyen, sınırlı açık hava erişimi ve sağlık hizmetlerine erişim eksikliği, güvenlik sorunları gibi koşullarda tutulması değerlendirilmiş, bu koşulların yetişkinler için bile zor olduğu, ancak refakatsiz küçükler için “insanlık dışı eşiği (inhuman threshold)” çoktan aştığına kanaat getirilmiştir¹¹². Refakatsiz küçük olarak

¹⁰⁷ J.B. v. Malta, 1766/23, 22.10.2024, §83-87.

¹⁰⁸ J.B. v. Malta, 1766/23, 22.10.2024, §94.

¹⁰⁹ J.B. v. Malta, 1766/23, 22.10.2024, §118.

¹¹⁰ Mubilanzila Mayeka and Kaniki Mitunga v. Belgium, 13178/03, 12.10.2006, §83.

¹¹¹ Mubilanzila Mayeka and Kaniki Mitunga v. Belgium, 13178/03, 12.10.2006, §83.

¹¹² Abdullahi Elmi and Aweys Abubakar v. Malta, §104-114.

savunmasız durumda bulunan başvuruçunun gözaltı merkezlerindeki duruma ilişkin iddialarını detaylı bir şekilde değerlendirmek üzere Mahkeme, sivil toplum örgütleri (STK) ile uluslararası örgütlerden raporlar talep etmektedir¹¹³.

A.D./Malta kararında Mahkeme, başvuruçunun tutulduğu Çin Evi olarak da bilinen HIRC’de fiziksel ve psikolojik koşulların küçüğün durumuna uygun olup olmadığını inceler. Bu noktada başvuruçunun tutulduğu odada kaç kişi ile birlikte bulunduğu, odanın hijyen koşulları (yeni bir kıyafet, çamaşır, çarşaf verilir vermediği, zeminin hijyeninin kim tarafından ve hangi sıklıkla temizlenerek sağlandığı), herhangi bir faaliyet ve dış alan bulunup bulunmadığı, kişilerin dışarıyla iletişiminin olup olmadığı, içilebilir su ve temiz gıdaya erişim durumu, giysilerinin mevsime uygun olup olmadığı gibi barınma koşullarını değerlendirir¹¹⁴. Bu değerlendirmenin yanısıra tutulma süresinin de ayrıca küçüğün durumu ve tutulma amacı arasında bir denge kurulması gerektiğini bildiren Mahkeme, barınma koşulları değerlendirmesinde mutlaka yaş ve sağlık durumu gibi “savunmasızlık faktörlerinin (vulnerability factors)” Sözleşmeciler Devletler tarafından ayrıca özen gösterilmesi gereken hususlar olduğunu belirtir¹¹⁵. A.D. başvurusunda her ne kadar Çocuk Mahkemesi tarafından verilen bir karar olsa da başvuranın, o sırada reşit olmadığı biliniyor olmasına rağmen gelişini takip eden yaklaşık bir ay boyunca yetişkinlerle birlikte ağırlanması ve buna iç hukukun izin veriyor olması halini m.3 ihlali olarak değerlendirilmiştir¹¹⁶. Ardından başvuran, Hükümet’in belirtmediği, tanımlanamayan bir yere taşınarak Haziran 2022’ye kadar tek başına misafir edilmiştir. Mahkeme, reşit olduğu varsayılan bir kişinin, yetişkinliğe yakın olsa bile, bir gözaltı merkezinin sınırları içindeki bu tür binalarda bir aydan fazla bir süreyi tek başına (ne gardiyanlar ne de doktorlar Fransızca bilmediği için tamamen izole bir şekilde) geçirmeye bırakıldığı bir durumun 3. maddeye uygunluğu konusunda ciddi şüphelere sahiptir¹¹⁷.

HIRC’deki tutulma şartları, J.B. ve diğerleri/Malta kararına da konu olmuştur. 16 ve 17 yaşındaki refakatsiz çocuklar, uygunsuz koşullarda gerçekleştirilen “alıkonulma” işleminin ardından tutuldukları koşulların hak ihlali teşkil ettiği iddiasındadır. Özellikle, yaklaşık dört kişinin uyuduğu 3 ile 5 metrekare arasında değişen büyüklükteki odalarda yetişkinlerle birlikte alıkonulduklarını belirtmişlerdir. Bu süre zarfında, barındırdıkları kırk yedi kişi için tuvaletlerin yetersizliği ve hijyenik olmayışı, açık alana sınırlı erişim, ibadet odasına veya özel alanlara erişimin olmaması, herhangi bir boş zaman veya eğitim faaliyetine katılma imkanlarının bulunmaması; barındıkları odada herhangi bir ısıtma sisteminin olmaması; kış için mevsim koşullarına uygun kıyafet ihtiyacının sağlanmaması; yetersiz yaşam koşulları; içme suyuna sınırlı erişim veya erişimin olmaması; gözaltında tutulmalarıyla ilgili

¹¹³ Khan v. France, 12267/16, 28.02.2019; H.F. and Others v. France, 24384/19, 44234/20, 14.09.2022; Tarakhel v. Switzerland, 29217/12, 04.11.2014; Darboe and Camara v. Italy, 5797/17, 21.07.2022; Abdullahi Elmi and Aweys Abubakar v. Malta, 25794/13, 28151/13, 22.11.2016; M.A. v. Italy, 70853/17, 31.08.2023; Mahamed Jama v. Malta, 10209/13, 26.11.2015.

¹¹⁴ A.D. v. Malta, 12427/22, 17.10.12023, §18.

¹¹⁵ A.D. v. Malta, 12427/22, 17.10.12023, §123.

¹¹⁶ A.D. v. Malta, 12427/22, 17.10.12023, §126.

¹¹⁷ A.D. v. Malta, 12427/22, 17.10.12023, §128.

olarak anladıkları bir dilde bilgi verilmemesi ve yeterli tıbbi ve psikososyal desteğin olmaması durumları başvuranlar tarafından belirtilmiştir¹¹⁸.

Mahkeme öncelikle tutulma anından itibaren başvuranların en temel ihtiyaçları için kişilerin Malta makamlarına bağımlı ve onların kontrolüne tabi oldukları ve bu nedenle Taraf Devlet makamlarının onları Sözleşme’nin 3. maddesine aykırı olarak insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele teşkil edecek koşullara maruz bırakmamakla yükümlü olduklarını tartışmasız kabul etmektedir¹¹⁹. İki ay boyunca çocukların yetişkinlerle birlikte barındırılması durumunun dahi 3. madde kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini ifade eden Mahkeme, iç hukukta buna izin veriliyor olmasının 3. maddenin amaçları doğrultusunda yapılacak değerlendirme üzerinde hiçbir etkisi olmadığını ifade eder¹²⁰. İddia edilen aşağılayıcı alıkonulma koşullarına ilişkin, ilk bakışta kötü muamele vakası teşkil eden inandırıcı ve makul ölçüde ayrıntılı bir açıklama yapıldıktan sonra, ispat yükünün bu iddiaları doğrulayabilecek veya çürütebilecek bilgilere tek başına erişimi olan davalı Hükümete geçtiğini ifade eden AİHM, Hükümetin ilgili belgeleri toplayıp sunmaları ve başvuranın gözaltı koşullarına ilişkin ayrıntılı bir açıklama yapmaları gerektiğini vurgulamaktadır¹²¹. Hükümetin bu iddiaları çürütmeye yönelik kanıt sunamaması durumunda netice itibarıyla AİHM, özellikle de yaşları, her iki yerde tutuldukları toplam süre, HIRC’deki maddi koşullar ve buranın çocukları barındırmaya uygun olmaması, ayrıca reşit olmayan başvuranların savunmasızlığı ve tutukluluğun reşit olmayan bir kişinin psikolojik durumu üzerindeki etkileri göz önünde bulundurulduğunda, başvuranların tutukluluk koşullarının insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele teşkil ettiği kanaatindedir¹²².

Tarakhel/İsviçre kararında da Mahkeme, benzer şekilde tutulma şartları sebebiyle m.3’ün ihlal edildiğine karar vermiştir. Afganistan vatandaşı olan başvuranlar, 2011’de ülkelerini terk etmiş, İtalya’ya ulaşmış ve ardından İsviçre’ye geçerek sığınma talebinde bulunmuşlardır. İsviçre, Dublin III Tüzüğü¹²³ uyarınca başvuranları ilk giriş ülkesi olan İtalya’ya geri göndermek istemişlerdir. Ancak aile İtalya’daki kabul koşullarının (özellikle çocuklar için) yetersiz olduğunu ve geri gönderilmenin haklarını ihlal edeceğini iddia etmiştir. “Dublin geri dönüşlerinde (Dublin returns)”, "kabul eden" ülke olan bir Sözleşmecî Devletin Sözleşme'nin 3. maddesine uyacağına dair karine geçerli olsa da iadesine karar

¹¹⁸ J.B. v. Malta, 1766/23, 22.10.2024, §5; H.A. and Others v. Greece, 19951/16, 28.02.2019.

¹¹⁹ J.B. v. Malta, 1766/23, 22.10.2024, §44.

¹²⁰ J.B. v. Malta, 1766/23, 22.10.2024, §48.

¹²¹ J.B. v. Malta, 1766/23, 202.10.2024, §49.

¹²² J.B. v. Malta, 1766/23, 22.10.2024, §52.

¹²³ Temmuz 2013’te yürürlüğe giren Dublin III Tüzüğü, amacı iltica prosedürlerine hızlı erişimin sağlanması ve başvurunun esasına göre tek ve açıkça belirlenmiş bir AB ülkesi tarafından incelenmesidir. Tüzük, iltica başvurusunun incelenmesinden sorumlu Üye Devleti belirler, sığınma başvurusunda bulunanların korunması için ciddi prosedürler içerir ve Taraf Devletleri ciddi yükümlülük altına sokar. European Commission Migration and Home Affairs, Country Responsible for asylum application (Dublin Regulation), https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/asylum-eu/country-responsible-asylum-application-dublin-regulation_en, (E.T. 13.06.2025). Dublin III Tüzüğü’nün resmi metni için ayrıca bkz. Regulation (EU) No 604/2013 of European Parliament and of the Council of 26 June 2013 establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining and application for international protection lodged in one of the Member States by a third-country national or stateless person, <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/604/oj/eng>, (E.T. 13.06.2025).

verilen kişinin kabul eden ülkede bu hükme aykırı muameleye maruz kalma konusunda "gerçek bir risk" ile karşı karşıya olduğu durumlarda gönderen ülkenin de sorumlu olacağını ifade eden Mahkeme, bu durumda başvuruların gönderilmesine karar verilen ülkedeki tutulma koşullarına dair iddiaları değerlendirmeye geçmiştir¹²⁴. Mahkeme, İtalya'daki sığınmacı kabul sisteminin "sistemik bir başarısızlık (systemic failings)" sergilemediğini kabul etmekle birlikte, çocuklar için barınma ve bakım koşullarının yetersiz olduğuna dair ciddi endişelere dikkat çekmiştir¹²⁵.

AİHM'in refakatsiz çocuğun tutulma şartlarına ilişkin değerlendirmelerde ÇHS'ne referans verdiği görülmektedir. Küçüklerin tutulmasına ilişkin durumlarda savunmasız kişilerin özel durumlarının dikkate alınmasına ilişkin tavsiyesinde Mahkeme, çocuğun yüksek yararının öncelikli olarak dikkate alınacağını belirtmiştir¹²⁶. Mubilanzila Mayeka ve Kaniki Mitunga/Belçika kararında Mahkeme, çocukların tutulma şartlarının belirlenmesinde çocuğun fiziksel ve zihinsel bütünlüğünü gerçekleştirebilecek, diğer insanlarla olan ilişkilerinde kişiliğinin dışarıdan müdahale olmaksızın geliştirebilmesini sağlayabilecek şekilde bir yol izlenmesi gerektiğini ifade eder. Söz konusu kararda Komite'nin raporlarına Mahkeme, Belçika'da başvuruların yaşındaki çocuklar için herhangi bir tesis bulunmadığını, başvuruların gelişiminin önemli bir aşamasında hareket özgürlüğünden mahrum bırakılması, oyun oynayamaması veya duygularını ifade edememesi ve özgürlüğün kısıtlandığı bir yetişkin dünyasında tehlikeli koşullarda tutulmasını m.3 ihlali olarak değerlendirmiştir¹²⁷. Bu kapsamda çocuğun tutulma şartlarının ÇHS m.3 ile güvence altına alınan "çocuğun yüksek yararı"na uygun olacak tedbirlerle belirlenmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur. Çocuğun uzmanlaşmış bir merkeze veya koruyucu aile yanına yerleştirilmesi gibi tedbirler, çocuğun yüksek yararı ilkesini gözeten tedbirler olarak Mahkeme tarafından örneklendirilme yoluyla sayılmıştır¹²⁸.

4. Çocukların Savunmasızlığı ve Çocuğun Üstün Yararı Değerlendirmesi

AİHM, yaşayan belge olarak nitelendirdiği AİHS'in değişen ve evrimleşen yasal ve sosyal koşullara uyarlanması sağlanması amacıyla Sözleşme dışındaki faktörlerden de yararlanmaktadır. Bu kapsamda Mahkeme, Avrupa Konseyi üyesi bütün devletlerin imzalayıp onayladıkları BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni yorumlayıcı bir rehber olarak kullanmış, ÇHS'nin standartlarına pek çok kararında başvurmuştur.

Mahkeme'nin yargılamalarda önemli bir rehber olarak kabul ettiği ve Sözleşmenin yorumlanmasında referans olarak kullandığı Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde kabul edilen temel ilkelerden biri olan "çocuğun yüksek yararı" ilkesi de AİHM tarafından sıklıkla kullanılan bir ilke olarak karşımıza çıkar.

¹²⁴ Tarakhel v. Switzerland, 29217/12, 04.11.2014, §104.

¹²⁵ Tarakhel v. Switzerland, 29217/12, 04.11.2014, §106.

¹²⁶ Abdullahi Elmi and Aweys Abubakar v. Malta, 25794/13, 28151/13, 22.11.2016, §75.

¹²⁷ Mubilanzila Mayeka ve Kaniki Mitunga v. Belgium, §42.

¹²⁸ Mubilanzila Mayeka ve Kaniki Mitunga v. Belgium, §83.

“Refakatsiz küçükler” ile ilgili kararlarda çocukların özel durumunun, çakışan kırılganlık hallerinin özellikle değerlendirmeye alındığı görülmektedir. Her şeyden önce ve spesifik olarak vurgulanan “çocukların savunmasızlığı” hali tüm hak iddialarının değerlendirilmesinde birincil olarak göz önüne alınmakta ve diğer tüm değerlendirmelerden bu kapsamda yapılmaktadır. Verilen kararlardaki ihlallerin çoğunun 3. maddede koruma altına alınan işkence, aşağılayıcı ve insanlık dışı muamele yasağı olduğu göz önünde alındığında çocukların hem çocuk olmaları hem de refakatsiz olmaları sebebiyle yaşadıkları çoklu kırılganlık hali sebebiyle çocuğun üstün yararı ilkesinin çatı ilke olarak kabul edildiğini söylemek mümkündür.

AİHM, refakatsiz küçüklerin özel kırılganlık haline, çoklu savunmasızlıklarına kayıtsız kalmamış, kararlarını çocuğun üstün yararı ilkesini referans alarak inşa etmiştir. Bu bağlamda Mahkeme, refakatsiz küçükleri “aşırı savunmasız (extremely vulnerable)”¹²⁹ olarak nitelendirmiş, refakatsiz küçüklerle ilgili olan çoğu ihlal kararına konu olan “refakatsiz göçmen çocuklar”ın göçmen olarak¹³⁰, refakatsiz olarak ve çocuk olarak “üç kat savunmasız (triply vulnerable)” olduğunu ifade etmiştir.

Mahkeme, küçük çocukların barınma, sağlık, eğitim gibi ihtiyaçları nedeniyle özel korumaya ihtiyaç duyan dezavantajlı ve savunmasız bir nüfus grubunun üyesi olma statüsüne büyük önem atfetmiştir¹³¹. Refakatsiz küçüklerle dair 3. madde ihlal iddiası içeren başvurularda Mahkeme, kötü muamelenin asgari bir ağırlık seviyesine ulaşması gerektiğini belirtmekte ve bu göreceli asgari eşiği belirlerken çocuğun savunmasızlığını değerlendirmekte, tutulma koşullarının refakatsiz yabancı bir küçük olarak içinde bulunduğu “aşırı savunmasızlık” durumuna uyarlanması gerektiğini ifade etmiştir¹³². Asgari seviyenin belirlenmesi muamelenin süresi ve fiziksel veya zihinsel etkileri ve bazı durumlarda mağdurun cinsiyeti, yaşı ve sağlık durumu gibi davanın tüm koşullarına bağlıdır. Ayrıca, “özellikle dezavantajlı ve savunmasız (particularly underprivileged and vulnerable)” bir nüfus grubu olarak, sığınmacıların bu hüküm kapsamında “özel korumaya (special protection)” ihtiyaç duyduklarını yineler¹³³.

Refakatsiz küçükler ile kararlarda Mahkeme, Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne referans vererek, Sözleşme’yi bir hukuki kaynak olarak kabul ettiğini göstermekle birlikte taraf devletlerin ÇHS’den kaynaklanan yükümlülüklerini hatırlatmakta ve ÇHS’yi referans alarak hak ihlali değerlendirmeleri

¹²⁹ “Refakatsiz göçmen çocuklar üç kat savunmasızdır: göçmen olarak, refakatsiz olarak ve çocuk olarak.” Abdullahi Elmi ve Aweys Abubakar v. Malta, 25794/13, 28151/13, 22.11.2016, §43, 74; M.H. and Other v. Croatia, 15670/18, 43115/18, 18.11.2011, §184; M.A. v. Italy, 70583/17, 31.08.2023, §48

¹³⁰ Mahamad Jama/Malta kararında AİHM, bir sığınmacının göçü sırasında yaşadıkları ve daha önce yaşamış olması muhtemel travmatik deneyimler nedeniyle özellikle savunmasız olduğu doğru olmakla birlikte, diğer sağlık sorunları veya yaş faktöründen bağımsız olarak var olan bir savunmasızlık durumunun dikkate alınması gerektiği, bununla birlikte yetişkin sığınmacıların çocuk sığınmacılardan daha savunmasız olmadığı gerçeğinin gözden kaçırılmaması gerektiğinin dikkate alınması gerektiği ifade edilmiştir. Mahamad Jama v. Malta, §100.

¹³¹ Tarakhel v. Switzerland, 29217/12, 04.11.2014, §97.

¹³² Mubilanzila Mayeka ve Kaniki Mitunga v. Belgium, §103.

¹³³ Tarakhel v. Switzerland, 29217/12, 04.11.2014, §118.

yapmaktadır¹³⁴. Khan/Fransa kararında Mahkeme, davalı Devlet gibi ÇHS'ne taraf olan Devletlerin, Sözleşme'nin 20. maddesi uyarınca, kendi yetki alanları içinde "geçici ve sürekli olarak aile ortamından yoksun bırakılan" her çocuk için "ulusal yasalarına uygun olarak" "alternatif bakımı sağlamakla" yükümlü olduklarını ifade etmiştir. ÇHS'nin 2. maddesinin ise bu yükümlülüğün çocuğun ulusal kökenine bakılmaksızın olduğunu belirttiğini kaydetmiştir. Refakatsiz çocukları korumaya dair taraf Devlet yükümlülüğünün AİHS kapsamındaki pozitif yükümlülüklerin bir parçası olduğu da yine AİHM tarafından vurgulanmıştır. Dolayısıyla refakatsiz küçüğe karşı koruma ve bakım sağlanması, ulusal makamlara yüklenen otomatik bir yükümlülük olarak kabul edilmektedir¹³⁵.

Düzensiz göçmen olan refakatsiz küçüklere AİHS ve ÇHS'den kaynaklanan uluslararası yükümlülüklerle uygun davranılması gerekliliğini ifade eden Mahkeme, Devletlerin göç kurallarının etrafından dolaşma girişimlerini engelleme konusundaki çıkarlarının, yabancıları bu sözleşmelerin sağladığı korumadan mahrum bırakmaması gerektiğini veya yabancı küçükleri, özellikle de refakatsiz iseler, statülerinin gerektirdiği korumadan yoksun bırakılmaması gerektiğinin altını çizmektedir¹³⁶. Dolayısıyla temel hakların korunması ile bir Devletin göç politikasının getirdiği kısıtlamalar, çocuk söz konusu olduğunda "çocuğun üstün yararı ilkesi" referans alınarak uzlaştırılmalıdır.

SONUÇ YERİNE: BİR HAK İHLALİNDEN ÖTE HUKUKİ VE ETİK BİR SINAV

ÇHS, her çocuğun coğrafi konumundan veya ailevi statüsünden bağımsız olarak nitelikli bir yaşam sürme hakkını sarsılmaz bir güvence altına almıştır. Ancak refakatsiz küçükler söz konusu olduğunda bu hak, yalnızca kâğıt üzerinde bir metin değil, her yetişkin ve devlet otoritesi için kaçınılmaz bir etik ve hukuki sorumluluktur. Ailelerinden ve yetişkin bir refakatçinin desteğinden yoksun kalmış bu çocukların hak arama noktasındaki doğal savunmasızlıkları, mülteci ve sığınmacı statüsünün getirdiği "çoklu kırılmalık" ile birleştiğinde; devletlerin sıradan bir koruma mekanizmasının ötesine geçerek, kararlı, hassas ve proaktif bir müdahale sistemi kurmaları artık bir tercih değil, uluslararası hukuktan doğan bir zorunluluktur¹³⁷.

Doğal afetler, çatışmalar, kitlesel yerinden edilmeler ve benzeri kriz durumlarının yarattığı kaostan ortasında, koruyucu bir aile bağından yoksun kalan refakatsiz çocuklar, modern dünyanın en savunmasız öznelerinden biridir. Temel ihtiyaçlara erişimin dahi imkansızlaştığı bu kriz anlarında, devletlerin "ulusal güvenlik" veya "bürokratik prosedür" bahanelerinin arkasına sığınması hukuken kabul edilemez. AİHM içtihatlarında da vurgulandığı üzere, bu çocuklar "aşırı kırılmalık" statüsündedir. Dolayısıyla, bu noktada devletlerin birincil görevi, sadece pasif bir koruma sağlamak değil; "çocuğun

¹³⁴ M.H. and Others v. Croatia, 15607/18, 43115/18, 18.11.2021, §81; M.S. v. Slovakia and Ukraine, 17189/11, 11.06.2020, §81.

¹³⁵ Khan v. France, §44.

¹³⁶ Mubilanzila Mayeka ve Kaniki Mitunga v. Belgium, §81.

¹³⁷ KAYA, BAYKUZU GÜNDÜZ, ERDEN, s. 766.

üstün yararı" ilkesini tüm idari ve hukuki süreçlerin merkezine yerleştirerek, bu çocukların yaşamlarını tehdit eden riskleri bertaraf edecek somut adımları derhal atmaktır.

AIHM'in refakatsiz küçüklerle ilgili verdiği kararlarda ÇHS standartlarını AIHS'nin yorumlanmasında temel bir referans aracı olarak kullanması, insan hakları hukukunda geri dönülemez bir dönüşümü müjdelemektedir¹³⁸. Mahkemenin içtihatlarında açıkça görüldüğü üzere; ÇHS artık sadece bir temenni metni değil, yargı süreçlerini doğrudan şekillendiren, devletlerin profil ve statülerini denetleyen bir denetim mekanizmasına dönüşmüş, bir standardı oluşturmuştur¹³⁹. Avrupa düzeyinde yerleşen bu standartlar, refakatsiz küçüklerin kaderinin bürokrasinin insafına bırakılamayacağını teyit etmektedir.

Sonuç olarak; refakatsiz küçükler için yürütülen tüm süreçlerde, hukukun teknik soğukluğu yerini "çocuğun yüksek yararlarının" önceliğine bırakmalıdır. Devletler, uluslararası hukukun kendilerine yüklediği bu kutsal emaneti korumak için mekanizmalarını işler hale getirmeli, içtihatlardaki gelişmeleri iç hukuklarına gecikmeksizin entegre etmelidir. Unutulmamalıdır ki; refakatsiz bir çocuğun korunması, sadece hukuki süreçlerin konusunu değil, insanlığın ortak vicdanının ve insan hakları sisteminin rüşünü ispat edeceği en kritik sınavdır.

¹³⁸ KILKELLY, s. 326.

¹³⁹ KILKELLY, s. 326.

KAYNAKÇA

- ALGAN, M. (2021). Anayasa Hukukunda Çocuk Hakları. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- ALSTON, P. (1994). The Best Interest Principle: Towards a Reconciliation of Culture and Human Rights. *International Journal of Law, Policy and Family*, 8 (1), 1-25.
- ATASÜ TOPÇUOĞLU, R. (2019). Türkiye’de Göçmen Çocukların Katılım Hakkı. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 8(1), 408-430.
- BRONSTEIN, I., MONTGOMERY, P. (2011). Psychological Distress in Refugee Children: A Systematic Review. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 14(1), 44–56.
- DETRICK, S. (2023). A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child, Nijhoff.
- HAZAR, Z. (2022). İnsan Haklarının Çözümlemesinde Çocuğun Üstün Yararı İlkesinin İşlevi: Türk Anayasa Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Bir Değerlendirme. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26(2), 647-684.
- İMİR, M. S. (2023). Çocuk Koruma Kanununda Çocuk Teslimi ve Çocukla Kişisel İlişki Kurulması. Ankara.
- İNAN, A. N. (1995). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 44(1), 765-778.
- KALVERBOER, M., BELTMAN D., VAN OS, C., ZIJLSTRA, E. (2017). “The Best Interests of the Child in Cases of Migration: Assessing and Determining the Best Interests of the Child in Migration Procedures, *International Journal of Children’s Rights*, 25(1), 114-139.
- KAYA, H., BAYKUZU GÜNDÜZ, G., ERDEN, G. (2020). Mülteci ve Sığınmacı Çocuklarda Yüksek Yararın Değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(2), 764-790.
- KARAKAŞ, K., RITTERSBERG- TILIÇ, H., ATASÜ TOPÇUOĞLU, R., DEMİR, O. Ö. (2014). Türkiye’de Refakatsiz Çocuklara Erişim ve Çocuğun Yüksek Yararına Yönelik Hizmet Sunumunun Teşvik Edilmesi Projesi Değerlendirme Raporu, <https://www.aile.tr/uploads/chgm/uploads/pages/refakatsiz-cocuklara-yonelik-calismalar/proje-degerlendirme-raporu-tukce.pdf> (E.T.: 30.01.2026).
- KESKİN, Z. (2022). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi Kararlarında Sınır Dışı Prosedürüne Tabi Çocuğun Yüksek Yararı: Usuli Güvenceler. *VireVerita E- Jorunal: Interdisciplinary Encounters*, (16), 165-188.
- KILKELLY, U. (2010). “Protecting Children’s Rights under the ECHR: The Role of Positive Obligations”, *Nothern Ireland Legal Quarterly*, 61(3), 245-261.
- McADAM, J. (2006). “Seeking Asylum under the Convention on the Rights of the Child: A Case for Complementary Protection *The International Journal of Children’s Rights*, 14, 251-274. (Seeking Asylum).

- McADAM, J. (2007). *Complementary Protection in International Refugee Law* (1st Ed.). USA. (Complementary Protection).
- OSTBRY, G., AAS RUSTAD, S. C. (2024) “473 million Children lived in Conflict Zones”, PrioBlogs, <https://blogs.prio.org/2024/10/473-million-children-live-in-conflict-zones/>, (E.T. 30.04.2025).
- ÖCAL, Ş. A. (2022). Çocuğun Yüksek Yararı İlkesi Işığında Ortak Velayet. İstanbul.
- PEKEL, A. (2016). Aile Hayatına Saygı Hakkı: AİHM’in Geliştirdiği İlkeler Bağlamında Bir İnceleme. Ankara.
- POBJOY, J. M. (2015). The Best Interest of The Child Principle As An Independent Source of International Protection. *The International and Comparative Law Quarterly*, 64 (2), 327-363.
- ŞİRİN, M. C. (2019). Çocuğun Yararı Gözüyle Çocuğun Yüksek Yararları İlkesine Bakış. *Çocuk ve Medeniyet*. 2, 219-240.
- TUITT, P. (2000). “The State, the Family and the Child Refugee” in *Revisiting Children’s Rights: 10 Years of the UN Convention on the Rights of the Child* (D. FOTTRELL, Ed.). The Hague.
- Uluslararası Kızılhaç Komitesi- UNICEF (2022). *Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklara İlişkin Kurumlararası Rehber İlkeler*. (C. ÇETİNER, Çev.). (K. KURTUL, Ed.). Cenevre.
- VANDENHOLE, W., ERDEM TÜRKELLİ, G., LEMBRECHTS, S. (2019). *Children’s Rights: A Commentary on the Convention on the Rights of the Child and its Protocols*. Edward Elgar Publishing.

İNTERNET KAYNAKLARI

- AİHM (2019). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadı Araştırmak ve Anlamak, <https://www.echr.coe.int/en/knowledge-sharing> (E.T. 11.04.2025).
- Birleşmiş Milletler (1989). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, 20 Kasım 1989, <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>, (E.T. 18.04.2025).
- BM Çocuk Hakları Komitesi (2005). Genel Yorum No.6: Refakatsiz ve Ayrılmış Çocuklarla İlgili Olarak Menşe Ülkeleri Dışında Gözetilecek Hususlar, https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=747, (E.T. 30.04.2025).
- BM (2000). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’ye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmaları Konusundaki Seçmeli Protokol, <https://paylasim.ombudsman.gov.tr/dokuman/document/mevzuat/6314--Cocuk-Haklarina-Dair-Sozlesmeye-Ek-Cocuklarin-Silahli-Catismalara-Dahil-Olmalari-Konusundaki-Secmeli-Protokol.pdf>, (E.T. 26.04.2025).
- Committee on the Rights of the Child. (2013). General Comment No.14 on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art.3, no.1), 29 May 2013, <https://digitallibrary.un.org/record/778523?ln=en&v=pdf>, (E.T. 13.04.2025).
- Committee on the Rights of the Child (2005). General Comment No.6: Treatment of Unaccompanied and Separated Children Outside Their Country of Origin, <https://www.refworld.org/legal/general/crc/2005/en/38046>, (E.T. 25.04.2025).

- COUNCIL DIRECTIVE 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof, <https://www.refworld.org/legal/reglegislation/council/2001/en/17729>, (E.T. 30.01.2026).
- Council of Europe (2007). Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse, <https://rm.coe.int/1680084822>, (E.T. 25.04.2025).
- EU (2012). Charter of Fundamental Rights of European Union, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT>, (E.T. 25.04.2025).
- European Commission Migration and Home Affairs: Country Responsible for asylum application (Dublin Regulation), https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/asylum-eu/country-responsible-asylum-application-dublin-regulation_en, (E.T. 13.06.2025).
- EUAA (2024) Asylum Report 2024, https://euaa.europa.eu/asylum-report-2024/461-data-unaccompanied-minors?utm_source=chatgpt.com, (E.T. 30.04.2025).
- IOM (2023). Europe- Migrant and Refugee Children in Europe, -Accompanied, Unaccompanied and Separated Children (January- December 2023), https://dtm.iom.int/reports/europe-migrant-and-refugee-children-europe-accompanied-unaccompanied-and-separated-january?utm_source=chatgpt.com, (E.T. 30.04.2025).
- IOM (2016). International Information Note on The Protection of Unaccompanied Children, <https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd12616/files/2018-07/IML-Information-Note-Protection-of-Unaccompanied-Migrant-Children.pdf>, (E.T. 26.04.2025).
- League of Nations (1924). Geneva Declaration of the Rights of the Child, 26 September 1924, <http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm>, (E.T. 11.04.2025).
- Nations Unies (1989). Convention relative aux droits de l'enfant, 20 novembre 1989, <https://www.ohchr.org/fr/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>, (E.T. 18.04.2015).
- Office of The United Nations High Commissioner For Human Rights (2007). Legislative History of the Convention on the Rights of the Child. (1st Ed.). New York and Genev.
- Office of The United Nations High Commissioner for Refugee (1997). Guidelines on Policies and Procedures in dealing with Unaccompanied Children Seeking Asylum, February 1997, <https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/3d4f91cf4.pdf>, (E.T. 25.04.2025).
- Regulation (EU) No 604/2013 of European Parliament and of the Council of 26 June 2013 establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining and application for international protection lodged in one of the Member States by a third-country national or stateless person, <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/604/oj/eng>, (E.T. 13.06.2025).
- UN (1979). Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, 18 December 1979, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/cedaw.pdf>, (E.T. 14.04.2025).

- UN (2006). Convention on the Rights of Persons with Disabilities, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-persons-disabilities>, (E.T. 25.04.2025).
- UN (1989). Convention on the Rights of the Child, 20 November 1989, <https://www.unicef.org/child-rights-convention/convention-text>, (E.T. 11.04.2025).
- UN (1951). Convention Relating to the Status of Refugees, <https://www.unhcr.org/media/1951-refugee-convention-and-1967-protocol-relating-status-refugees>, (E.T. 26.04.2025).
- UN (1959). Declaration of the Rights of the Child, <http://hrlibrary.umn.edu/instree/k1drc.htm>, (E.T. 11.04.2025).
- UN (2018). Global Compact on Refugees, <https://www.unhcr.org/media/global-compact-refugees-booklet>, (E.T. 26.04.2025).
- UN (1966). International Covenant on Civil and Political Rights, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>, (E.T. 25.04.2025).
- UN (2000). Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/optional-protocol-convention-rights-child-sale-children-child>, (E.T. 25.04.2025).
- UN (2000). Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/optional-protocol-convention-rights-child-involvement-children>, (E.T. 25.04.2025).
- UN (2000). Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/optional-protocol-convention-rights-child-sale-children-child>, (E.T. 26.04.2025).
- UN (1967). Protocol Relating to the Status of Refugees, <https://www.unhcr.org/media/1951-refugee-convention-and-1967-protocol-relating-status-refugees>, (E.T. 26.04.2025).
- UN (2000). Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/protocol-prevent-suppress-and-punish-trafficking-persons>, (E.T. 26.04.2025).
- UN (1994). Refugee Children: Guidelines on Protection and Care, <https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/3b84c6c67.pdf>, (E.T. 26.04.2025).
- UN (2015). Sustainable Development Goals, <https://sdgs.un.org/goals>, (E.T. 26.04.2025).
- UNHCR (2008). Guidelines on Determining the Best Interest of the Child, Geneva.
- UNICEF, “Worldwide, about 47,2 million children has been displaced due to conflict and violence as of the end of 2023”, <https://data.unicef.org/topic/child-migration-and-displacement/displacement>, (E.T. 30.04.2025).

Vision on Humanity, “Global Peace Index: Highest Number of Countries Engaged in Conflict since World War II”, <https://www.visionofhumanity.org/highest-number-of-countries-engaged-in-conflict-since-world-war-ii/>, (E.T. 30.04.2025).